

Turgenyev
Első szerelem

Fordította: Áprily Lajos

A vendégek rég elmentek. Fél egyet ütött az óra. A szobában csak a házigazda maradt, Szergej Nyikolajeviccsal meg Vlagyimir Petroviccsal.

A házigazda csengetett, s kivitette a vacsora maradékait.

- Így hát megegyeztünk - szólalt meg, s közben mélyebbre húzódott karosszékében, és szivarra gyújtott -, mindegyikünk köteles elmondani első szerelmének történetét. Magán a sor, Szergej Nyikolajevics.

Szergej Nyikolajevics, pufók arcú, szőke szakállú, köpcös ember, előbb ránézett a házigazdára, majd felnézett a mennyezetre.

- Nekem nem volt első szerelmem - szólalt meg aztán -, én mindjárt a másodikkal kezdtem.

- Hogyan?

- Igen egyszerűen. Tizennyolc éves voltam, mikor udvarolni kezdtem egy nagyon bájos kislánynak; de úgy udvaroltam, mintha ez nem is volna új nekem: ugyanúgy, ahogy később másoknak tettem. Tulajdonképpen először és utoljára hatéves koromban a dajkámba voltam szerelmes; de ez már nagyon régen volt. Ennek a szerelemnek a részletei elmosódtak az emlékezetemben, de még ha emlékezném is rájuk, kit érdekelhetnének?

- Akkor hát mit tegyünk? - kérdezte a házigazda. - Az én első szerelmemben sincs semmi érdekes: senkibe sem voltam szerelmes, mielőtt megismertem Anna Ivanovná, a mostani feleségemet, s minden a legsimábban alakult: szüleink összehoztak; hamarosan megszerettük egymást, és egykettőre összeházasodtunk. Az én esetemet el lehet mondani két szóval. Bevallom, uraim, hogy mikor szóba hoztam az első szerelem témáját, önökre számítottam: nem mondom, hogy öreg, de már nem is fiatal agglegényekre; talán ön szórakoztat majd minket valamivel, Vlagyimir Petrovics?

- Az én első szerelmem valóban nem tartozik a közönséges esetek közé - felelte némi habozás után Vlagyimir Petrovics, egy negyvenéves, fekete hajú, de már deresedő férfi.

- Á! - kiáltott fel a házigazda és Szergej Nyikolajevics egyszerre. - Annál jobb... - Mesélje el.

- Szívesen... azaz hogy nem: nem mesélem el: nem értek a meséléshez; száraz lehetne és rövid, vagy bőbeszédű és hamis. De ha megengedik, mindent leírok egy füzetbe, amire emlékszem, s felolvasom majd. Barátai először nem akartak beleegyezni, de Vlagyimir Petrovics megmaradt elhatározása mellett. Két hét múlva megint összejöttek, s Vlagyimir Petrovics beváltotta az ígértét. Ezt írta le a füzetben:

1

Tizenhat éves voltam akkor, 1833 nyarán történt.

Moszkvában, szüleimnél laktam. Villát béreltek a kalugai városkapu környékén, a Nyeszkuksnij-kerttel szemben. - Egyetemi felvételre készültem, de keveset dolgoztam, lassú tempóban.

Senki sem korlátozta szabadságomat. Azt tettem, amit akartam, különösen azóta, hogy megváltam utolsó francia nevelőmtől, aki sohasem tudott megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy „bombaként” (*comme une bombe*) hullt Oroszországba, s elkeseredett arckifejezéssel naphosszat az ágyon heverészett. Apám egykedvűen szíves volt hozzám; anyám úgyszólván nem is törődött velem, bár egyetlen gyermeke voltam: más gondok emésztették. Apám, aki

még fiatal volt, s nagyon szép ember, számításból vette el: tíz évvel volt idősebb apámnál. Anyámnak szomorú volt az élete: állandóan nyugtalankodott, féltékenykedett és haragudott - de nem az apám jelenlétében; nagyon félt tőle, mert szigorú volt, hideg és tartózkodó. Nem láttam apámnál mesterkéltén nyugodtabb, magabiztosabb és zsarnokibb embert.

Sohasem felejttem el a villában töltött első heteimet. Az idő csodaszép volt; május 9-én, Miklós napján költöztünk ki a városból. Én hol a villa kertjében, hol a Nyeszkucsni-jertben, hol meg a városkapun kívül sétálgattam, magammal vittem egy-egy könyvet - például Kajdanov tankönyvét, de ritkán nyitottam ki; többnyire verseket mondogattam hangosan - sokat tudtam könyv nélkül -, a vérem forrt, s a szívem sajgott - olyan édes és nevetséges búval: mindig vártam valamit, s féltem valamitől, mindenre csodálkoztam, s mindenre készen álltam, képzeletem játéka eleven volt, mindig ugyanazon képek körül csapongott, mint a partifecskék hajnalban a templomtorony körül; tűnődő lettem, szomorkodtam, sőt sírtam is; de a könnyeken és a szomorúságon át, melyet hol egy dallamos verssor, hol egy szépséges este lopott a szívembe, a fiatal pezsgő élet öröme úgy ütközött ki, mint a tavaszi fű.

Volt egy hátszavam. Magam szoktam megnyergelni, s el-ellovagoltam valahova messze, vágatni kezdtem, s olyankor lovagi torna hőséneke képzeltem magam (milyen vígan fűt a fülemben a szél!), vagy az ég felé emeltem az arcom, s kitárt lelkeembe befogadtam a ragyogását és azurkékjét.

Úgy emlékszem, akkoriban szinte sohasem jelent meg képzeletemben határozott vonásokkal egy nő képe, egy nő iránti szerelem látománya, de mindenben, amit gondoltam, mindenben, amit éreztem, valami újnak, kimondhatatlannak, édesnek, nőinek a féltudatos, szemérmes előérzete rejtőzött...

Ez az előérzet, ez a várakozás áthatotta egész lényemet; benne volt a lélegzetemben, ott lüktetett ereim minden csepp vérében... s a sors úgy rendelte, hogy nemsokára beteljesedjék.

Nyaralónk fából épült, oszlopos úriházból s két alacsony szárnyépületből állt; a bal szárnyban olcsó kárpitokat gyártó üzem helyezkedett el; gyakran meglátogattam, hogy nézzem: hogyan ugrik fel minduntalan tíz sovány és borzas, zsírfortos kabátú, nyűtt arcú fiú a sajtószerkezet négyzetű tönkjeit leszorító emelőkre - s hogyan nyomják ki ilyen módon, satnya testük súlyával a kárpitok tarka mintáit. A jobb oldali szárnyépület üresen állt, s kiadó volt. Egy napon - május kilencedike után három héttel - ennek a szárnynak az ablaktáblái kinyíltak, s női arcok jelentek meg a lakásban. Emlékszem, anyám még aznap tudakozódott ebéd közben az első inasnál: kik az új szomszédok, s mikor meghallotta, hogy Zaszekina hercegné családja, nem minden tiszteletadás nélkül mondta:

- Á! hercegné... - majd hozzátette: - Bizonyosan valami szegény hercegné.

- Három bérkocsival jöttek, kérem - jegyezte meg, a tálat tisztelettel kínálgatva, az első inas -, saját fogatuk nincs, a bútoruk is jelentéktelen.

- Igen - válaszolta anyám -, mégis jobb így.

Apám hidegen nézett rá: anyám elhallgatott.

Zaszekina hercegné valóban nem lehetett gazdag: az a bérelt épületszárny olyan rozszant, alacsony és kicsi volt, hogy jobb módú emberek aligha költöztek volna bele. - Egyébként mindezeket elengedtem akkor a fülem mellett. A hercegi cím nemigen hatott rám: Schiller Haramiái-t olvastam nemrégiben.

Szokásom volt kertünkben puskával kószálgatni minden este, s lesni a varjakat. Ezeket az óvatos, ragadozó, ravasz madarakat régóta gyűlöltem. Azon a napon is a kertbe mentem - s miután hiába jártam végig a fasorokat (a varjak megismertek, s már messziről elkezdtek szaggatott hangon káromni), véletlenül egy alacsony kerítéshez közeledtem, mely a mi kertünket elválasztotta attól a keskeny kertsávtól, amely a jobb oldali szárnyépülethez tartozott, s mögötte nyúlt el. Lehajtott fejjel haladtam, hirtelen hangokat hallottam; átnéztem a kerítésen - s gyökeret vert a lábam... Különös látvány tárult elém.

Néhány lépésnyire tőlem - zöld málnabokrok között, egy kerti tisztáson, magas, karcsú leány állt csíkos, rózsaszín ruhában, fehér kendővel a fején; négy fiatalember sürgött-forgott körülötte, s a lány egymás után koppintotta meg homlokukat apró, szürke virágokkal, melyeknek nem tudom a nevét, de gyermekek jól ismerik: zsákocska formájúak, s nagyot pukkanak, ha valami szilárd tárgyra ütnek velük. A fiatalemberek szívesen tartották oda homlokukat, a lány mozdulataiban pedig (oldalról láttam) volt valami annyira elbűvölő, parancsoló, kedves és komikus báj, hogy majdnem felkiáltottam a csodálattól és gyönyörűségtől, s azt hiszem, mindent odaadtam volna a világon, ha azok a szépséges ujjacskák nekem is a homlokomra koppintottak volna. A puskám lecsúszott a földre, mindenről megfeledkezve néztem azt a karcsú alakot, azt a nyakat, azt a két szép kezet, a fehér kendő alól kibomló szőke hajat, azt a félig csukott, okos szemet, azokat a szempillákat, s alattuk a finom bőrű orcát...

- Fiatalember, fiatalember - szólalt meg egyszerre egy hang mellettem -, illik-e ilyen szemmel nézni idegen kisasszonyokra?

Megrezzentem és megdermedtem... Rövidre nyírt, fekete hajú férfi állt mellettem a kerítésen túl, s gúnyosan nézett reám. Ebben a pillanatban a lány is felém fordult... Nagy, szürke szemet láttam, hevült, eleven arcban - s ez az egész arc egyszerre megremegett, nevetni kezdett, fehér fogak villogtak benne, szemöldöke kissé komikusan magasabbra húzódott... Elpirultam, felkaptam a földről a puskát, s a csengő, de nem rosszindulatú nevetéstől kísérve, beszaladtam a szobámba, leborultam az ágyra, s eltakartam kezemmel az arcom. A szívem erősen vert; nagyon szégyelltem magam, s nagyon jókedvű voltam: eddig nem ismert izgalom vett erőt rajtam.

Pihenés után megfésülködtem, rendbe hoztam magam, s lementem teázni. A fiatal lány képe előttem lebegett, a szívem már nem vert olyan erősen, de valami jóleső érzés töltött el.

- Mi bajod? - kérdezte apám hirtelen. - Lőttél varjút?

Szerettem volna mindent elmondani neki, de megtartóztattam magam, s csak mosolyogtam magamban. Mikor a lefekvéshez készültem, magam sem tudom miért, hármat fordultam a fél lábamon, megkentem a hajam, lefeküdtem, s egész éjjel aludtam, mint a tej. Hajnaltájban felébredtem egy pillanatra, felemeltem a fejem, elragadtatva körülnéztem - s megint elaludtam.

„Hogy tudnék vele megismerkedni?” - volt első gondolatom, mihelyt reggel felébredtem. Reggeli előtt lementem a kertbe, de nem kerültem a kerítés közelébe, s nem is láttam senkit. Reggeli után néhányszor fel és alá sétáltam az utcán a nyaraló előtt - s messziről odaodanéztem az ablakra... Úgy rémlett, hogy az ő arcát látom a függöny előtt, s gyorsan odább álltam. „Mégiscsak meg kell ismerkednem vele” - gondoltam, össze-vissza kóborolva a

homokos síkon, mely a Nyeszkucsni-j-kert előtt terült el. - „De hogyan? ez itt a kérdés.” Visszaidéztam tegnapi találkozásunk legapróbb részleteit, s magam sem tudom, miért, arra emlékeztem a legélesebben, hogyan nevetett rajtam... De mialatt így nyugtalankodtam, s különböző terveket szőttem, a sors már segítségemre jött.

Míg nem voltam otthon, anyám szürke papirosra írt levelet kapott az új szomszédasszonytól; barna pecsétviasszal volt lezárva, amilyent postautalványokon és olcsó borok dugóin szoktak használni. Ebben a gyenge fogalmazású, hanyag írású levélben a hercegné anyám pártfogását kérte: anyám, a hercegné levele szerint, jó ismerőse volt olyan tekintélyes embereknek, akiktől az ő és gyermekei sorsa függött, mert komoly pereit voltak. „Önhöz fordulok- írta -, mint nemesasszony a nemesasszonyhoz, s ezért ragadom meg szívesen ezt az alkalmat.” A végén engedélyt kért anyámtól, hogy meglátogathassa. Kellemetlen hangulatban találtam anyámat: apám nem volt otthon, s nem volt kivel tanácskoznia a dolgról. Válasz nélkül hagyni a hercegné levelét lehetetlen volt, de hogyan válaszoljon - ez volt anyámnak a bökkenő. Francia nyelvű írást küldeni helytelen lett volna, az orosz helyesírásban pedig anyám maga sem volt erős - ő tudta ezt -, s nem akarta kompromittálni magát. Megörvendett jöttömnek, s azonnal meghagyta nekem, hogy menjek el a hercegnéhez, s mondjam meg a következőket: anyám, amennyire tőle telik, kész szívességet tenni a kegyelmes asszonynak, s arra kéri, jöjjön el hozzá egy órára. Titkos vágyaim váratlanul gyors teljessége meg is örvendeztetett, meg is szeppentett; de nem árultam el a zavart, mely hatalmába kerített - s előbb bementem a szobámba, hogy felvegyem az új nyakkendőmet és kabátomat; otthon zekét és kihajtott gallért viseltem, bár nagyon idegenkedtem tőle.

4

A szárnyépület szűk és piszkos előszobájában, ahova minden ízemben remegve beléptem, öreg, ősz hajú inas jött szembe velem, sötét bronzszínű arca volt, apró, mogorva disznószeme, s olyan mély ráncok húzódtak a homlokán és halántékán, amilyeneket soha az életben nem láttam. Lerágott heringgerincet hozott egy tányéron, s miközben lábával betette az ajtót, mely a másik szobába vezetett, öreges hangon ezt kérdezte:

- Mit óhajt?

- Itthon van Zaszekina hercegné? - kérdeztem.

- Vonyifatyij! - csörrent meg egy női hang az ajtó mögött.

Az inas szó nélkül elfordult tőlem, s ezzel libériájának kopott háta s egyetlen, vörösre fakult címeres gombja láthatóvá vált. Majd a tányért a padlóra téve, bement.

- Voltál a kerületi kapitányságon? - kérdezte ugyanaz a női hang. Az inas dűnnyögött valamit.

- Á?... jött valaki? - szólalt meg újra.

- A szomszéd úrfi!

- Kéretem.

- A fogadószobába tessék - mondta az inas, mikor ismét megjelent, s felvette a tányért a padlóról. Utánaindultam, s beléptem a „fogadószobába”.

Kisebb, nem egészen tiszta szoba volt ez, szegényes, szinte hevenyében összeállított bútorelszereléssel. Az ablaknál egy törött karfájú támlásszékből, körülbelül ötvenéves, dísztelen hajú, nem szép nő ült, régi zöld ruha volt rajta, tarka gyapjúsál a nyaka körül. Apró, fekete szemét erősen rám szegezte.

Odaléptem hozzá, s meghajtottam magam.

- Zaszekina hercegnével van szerencsém beszélni?

- Zaszekina hercegné vagyok; s maga a V. úr fia?

- Az vagyok, kérem. Anyám megbízásából jöttem.

- Tessék helyet foglalni. Vonyifatyij! Hol vannak a kulcsaim? Nem láttad?

Közöltem Zaszekina asszonnyal anyámnak az ő levelére küldött válaszát. Végighallgatott, vastag, vörös ujjaival az ablakpárkányon dobolt, s amikor befejeztem, még egyszer rám szegezte a szemét.

- Rendben van; feltétlenül ott leszek - szólalt meg végre. - De maga milyen fiatal! Hány éves, ha szabad kérdeznem?

- Tizenhat - feleltem önkéntelen akadozással.

A hercegné teleírt, piszkos papírokat vett ki a zsebéből, közvetlenül az orra elé emelte, s elkezdte vizsgálgatni.

- Szép életkor - mondta aztán hirtelen, megfordulva és fészkelődve a széken. - Kérem, ne feszélyezze magát. Nálam minden egyszerű.

„Nagyon is egyszerű” - gondoltam, önkéntelen utálattal nézegetve tiszteletet igazán nem parancsoló alakját.

Ebben a pillanatban a fogadószoba másik ajtaja hirtelen kitérült, s a küszöbén megjelent a lány, akit tegnap estefelé a kertben láttam. Felemelte a kezét, s az arcán gúnyos mosoly jelent meg.

- Ez itt a lányom - mondta a hercegné, könyökével feléje mutatva. - Zinocska, ez a szomszédunknak, V. úrnak a fia. Legyen szíves, mondja meg, hogy hívják.

- Vlagyimirnak - feleltem felállva, s a hangom bizonytalankodva megremegett.

- S az apai neve?

- Petrovics.

- Igen. Volt egy rendőrfőnök ismerősöm. Azt is Vlagyimir Petrovicsnak hívták. Vonyifatyij! Ne keresd a kulcsokat! Itt vannak a zsebemben.

A fiatal lány még mindig az előbbi gúnyos mosollyal nézett reám, kissé hunyorító szemmel, s egy kicsit oldalra billentve fejét.

- Én már láttam mszjő Voldemart - szólalt meg aztán. (Ezüstcsengésű hangja édesen megborzongatott.) - Megengedi, hogy így szólítsam?

- Tessék - dadogtam.

- Hol láttad? - kérdezte az anyja.

A hercegkisasszony nem felelt az anyjának.

- El van most foglalva? - kérdezte, nem véve le rólam a szemét.

- Egyáltalában nem.

- Segítene nekem a gyapjúfonalat bontogatni? Akkor jöjjön csak ide hozzám.

Intett a fejével, s kiment a fogadószobából. Én utánaindultam.

A szobában, melybe beléptünk, valamivel jobbfajta bútor volt, s több ízléssel berendezve. Egyébként ebben a pillanatban alig vettem észre valamit: mintha álomban jártam-keltem volna - bárgyúságig fokozódó boldogságot éreztem egész lényemben.

A hercegisasszony leült, elővett egy motring piros gyapjúfonalat, helyet mutatott nekem a vele szemben levő széken, gondosan kioldotta, s a két kezemre tette. S mindezt szó nélkül cselekedte, valami komikus lassúsággal s ugyanazzal a derűs, ravasz és gúnyos mosollyal... alig szétnyílt ajkain. Összesodort kártyára kezdte tekerni a fonalat, s egyszerre olyan ragyogó tekintetet villantott reám, hogy önkéntelenül lesütöttem a szemem. Valahányszor az összeszűkülő szem teljes nagyságúra nyílt - arca egészen megváltozott; mintha fényesség áradt volna el rajta.

- Mit gondolt rólam tegnap, mszjő Voldemar? - kérdezte egy kis idő múlva. - Bizonyosan elítélt.

- Én... hercegisasszony... semmit sem gondoltam... hogy is tehetném... - feleltem zavartan.

- Ide hallgasson - mondta erre. - Maga még nem ismer engem: én nagyon különös vagyok; megkívánom, hogy mindig igazat mondjanak nekem. Maga, amint hallom, tizenhat éves, én pedig huszonegy; én, látja, sokkal idősebb vagyok, s ezért mindig igazat kell mondania nekem... és szót kell fogadnia - tette hozzá. - Nézzen rám, miért nem néz rám?

Még nagyobb zavarba estem; de ráemeltem a szemem. Elmosolyodott, de most már nem az előbbi, hanem más, helyeslő mosollyal.

- Nézzen rám - mondta gyöngédre halkítva a hangját -, nekem ez jólesik... Tetszik nekem az arca; előre érzem, hogy jó barátok leszünk. Hát én tetszem magának? - tette hozzá huncutul.

- Hercegisasszony - készültem felelni...

- Először is szólítson Zinaida Alekszandrovnának; másodszor pedig, miféle gyerekszokás (helyesbítette a szót), fiatalemberszokás az, hogy nem mondják ki nyíltan, amit éreznek? Ezt hagyjuk a felnőttekre. Nos, tetszem magának?

Bár nagyon jólesett, hogy ilyen őszintén beszél velem, egy kicsit megsértődtem. Szerettem volna megmutatni neki, hogy nem kisfiúval van dolga, s lehetőleg fesztelen és komoly arcot vágva, megszólaltam:

- Persze, hogy tetszik nekem, Zinaida Alekszandrovná; nem akarom eltitkolni.

Ritmikusan ingatta a fejét.

- Van nevelője? - kérdezte hirtelen.

- Nincs, nekem már rég nincs nevelőm.

Hazudtam: még egy hónap sem telt el azóta, hogy a franciámtól elbúcsúztam.

- Ó! Most már látom, hogy egészen felnőtt.

Könnyedén ráütött az ujjaimra.

- Tartsa egyenesen a két kezét! - S nagy szorgalommal elkezdte gombolyaggá tekerni a fonalat.

Felhasználtam a percek, amíg nem emelte rám a szemét, s nézni kezdtem, először titokban, majd egyre merészebben. Most még gyönyörűbbnek láttam az arcát, mint tegnap este: olyan finom, okos és bájos volt minden vonása. Háttal ült a fehér függönnyel takart ablaknak; a függönyön átütő napsugár szelíd fénnel öntötte el sűrű aranyhaját, szűzies nyakát, szép

hajlású vállát, gyengéden nyugvó kis mellét. - Ránéztem - s milyen drágának és közelinek éreztem! Úgy tűnt fel nekem, mintha régóta ismerném, s nem ismertem volna semmit, s nem is éltem volna a mai napig... Sötét, de már viseltes ruhát hordott, köténnyel: úgy éreztem, szívesen eldédeltetném minden redőjét annak a ruhának és köténynek. Cipőjének orra kikandikált szoknyája alól: imádva borultam volna le azokra a cipőkre... „Lám, most itt ülök előtte - gondoltam -, megismerkedtem vele... Úristen, micsoda boldogság!” Majdnem felugrottam a székről, a gyönyörűségtől, de csak a lábammal harangoztam egy kicsit, mint a torkoskodó gyermek.

Úgy éreztem magam, mint a hal a vízben, s szerettem volna örökre itt maradni ebben a szobában, soha el nem hagyni ezt a helyet.

Szemhéja csendesen emelkedett, s megint kedvesen megragyogott a szeme, s megint elmosolyodott.

- Hogy néz engem - szólalt meg lassan, s megfenyegetett az ujjával.

Elpirultam... „Mindent ért és mindent lát - villant át az eszemen. - S hogy is ne értene és ne látna mindent!”

Hirtelen zörej hallatszott a szomszéd szobából - kard csörrent.

- Zina! - kiáltotta a hercegné a fogadószobából: - Belovzorov kiscicát hozott neked.

- Kiscicát! - kiáltott fel Zinaida, s heves mozdulattal felugrott a székről, térdemre dobta a gombolyagot s kiszaladt.

Én is felálltam, rátettem a gyapjúfonalmatringot meg a gombolyagot az ablakpárkányra, beléptem a fogadószobába, s csodálkozva álltam meg: a szoba közepén cirmos kismacska feküdt szétvetett lábbal; Zinaida előtte térdelt, s óvatosan emelgette az orrocskáját. A hercegné mellett, csaknem az egész ablakközt eltakarva, pirospozsgás arcú, kiduzzadó szemű, göndör hajú, szőke huszár állt.

- Milyen mulatságos! - ismételte Zinaida. - S szeme nem szürke, hanem zöld, s a füle milyen nagy! Köszönöm, Viktor Jegorics! Maga nagyon kedves.

A huszár, akiben ráismertem az egyik tegnap esti fiatalemberre, elmosolyodott és meghajolt; közben összeütötte a sarkantyúját, és megcsörrentette kardja karikáit.

- Tegnap azt tetszett mondani, hogy szeretne egy nagy fülű cirmos kiscicához jutni... itt van, szereztem. A szava számomra parancs. - S újra meghajolt.

A macska halkán nyávogott, s szagolgatni kezdte a padlót.

- Éhes! - kiáltott fel Zinaida. - Vonyifatyij, Szonya! Hozzatok tejet!

A szobalány régi, sárga ruhában s kifakult kendővel a nyakán, behozott egy tálacska tejet, s odatette a cicus elé. A cica megrázkódott, hunyorgatott, aztán lefetyelni kezdett.

- Milyen rózsaszínű a nyelvecskéje - jegyezte meg Zinaida, majdnem a padlóig hajtva fejét, s oldalról pontosan az orra alá nézett.

A kismacska jóllakott, és dorombolni kezdett, s kényeskedve váltogatta lábait. Zinaida felállt, s a szobalány felé fordulva, egykedvűen ezt mondta:

- Vidd ki.

- A cicáért... a kacsóját - szólalt meg a huszár széles mosollyal, kihúzva új mundérba szorított, hatalmas testét.

- Mind a kettőt - felelte Zinaida, s feléje nyújtotta a két kezét. Míg a huszár megcsókolta, a lány a vállán keresztül átnézett reám.

Mozdulatlanul álltam egy helyben, s nem tudtam, nevessek, mondjak valamit vagy hallgassak. Egyszerre az előszoba nyitott ajtaján keresztül, szemembe tűnt Fjodor inasunk alakja. Jeleket adott nekem. Gépiesen odamentem hozzá.

- Mit akarsz? - kérdeztem.

- Édesanyja elküldött az úrfiért - mondta suttogva. - Haragszik, hogy nem jön vissza a válással.

- Hát régóta itt vagyok?

- Több mint egy órája.

- Több mint egy órája! - ismételtam önkéntelenül, visszatértem a fogadósobába, s bokámat összeütve, búcsúzni kezdtem.

- Hova készülsz? - kérdezte a hercegné, a huszár mögül kitekintve.

- Haza kell mennem, kérem. Megmondom tehát - tettem hozzá az öregasszony felé fordulva -, hogy egy órákor tetszik eljönni hozzánk.

- Ezt mondja, öcsém.

A hercegné gyorsan elővette burnótos szelencéjét, s akkorát tüszentett, hogy beleremegtem.

- Ezt mondja - ismételte, pislogott megkönnyesedett szemével, és nyögött egyet.

Még egyszer meghajoltam, megfordultam és kimentem a szobából, hátamban bizsergető érzéssel; az a fiatalember érez ilyet, aki tudja, hogy utána néznek.

- Mszjő Voldemar, jöjjön el máskor is hozzánk - kiáltotta Zinaida, és újra nevetni kezdett.

„Miért nevet mindig?” - gondoltam, mikor Fjodor kíséretében, aki egy szót sem szólt, csak rosszálló képpel ballagott utánam, hazaérkeztem.

Anyám megszidott, s nagyon csodálkozott: mit csinálhattam a hercegnénél olyan sokáig. Nem feleltem a kérdésére, s bementem a szobámba. Egyszerre nagyon elfogott a szomorúság... Erővel tartottam vissza a sírást. Féltékeny voltam a huszárra.

5

A hercegné, ígérete szerint, meglátogatta anyámat; nem tetszett neki. Én nem voltam ott, amikor találkoztak, de az ebédkor anyám azt mondta apámnak, hogy az a Zaszekina hercegné „une femme tres vulgaire”,¹ nagyon terhére volt azzal a kérésével, hogy járjon közbe Szergej hercegnél az érdekében, mindenféle ügyei és pereit vannak, „de vilaines affaires d'argent”² - s hogy bizonyosan nagyon intrikus személy. Anyuska azonban hozzátette, hogy lányával együtt meghívta holnapra ebédre (mikor a „lányával” szót meghallottam, lehajoltam a tányér fölé) - mert hát mégis szomszéd, és jó neve van. De apám azt mondta anyámnak, hogy most már tudja, ki ez az asszony: fiatal korában ismerte a néhai Zaszekin herceget, kitűnő nevelésben részesült, de üres lelkű, hebehurgya ember volt; a társaságban „le Parisien”-nek hívták, mert sokáig élt Párizsban; nagyon gazdag volt, de szerencsejátékokon elvesztette egész vagyonát, s

¹ Nagyon közönséges nő (francia)

² Átkozott pénzügyek (francia)

nem lehet tudni, miért, alighanem a pénzért - ami ezt illeti, jobban is választhatott volna - tette hozzá apám hideg mosollyal -, feleségül vette valami hivatalnoknak a leányát, spekulálni kezdett, s végleg tönkrement.

- Csak ne kérjen pénzt kölcsön - jegyezte meg anyám.

- Az is lehet, hogy kér - mondta csendesen apám. - Beszél franciául?

- Nagyon gyengén.

- Hm. No de ez mindegy. Úgy tetszik, azt mondtad, hogy a leányát is meghívtad; valaki azt állította nekem, hogy nagyon kedves, művelt leány.

- Á! Tehát nem ütött az anyjára.

- Az apjára sem - tette hozzá apám. - Az is művelt volt, de buta.

Anyám sóhajtott és elgondolkozott. Apám többet nem szólt. Én egész beszélgetésük alatt nagyon kellemetlenül éreztem magam.

Ebéd után lementem a kertbe, de puska nélkül. Megfogadtam volt, hogy nem megyek közel „Zaszekinek kertjé”-hez, de ellenállhatatlan erő vont oda - és nemhiába. Alig értem a kerítés közelébe, megpillantottam Zinaidát. Most egyedül volt. Kis könyvet tartott a kezében, s lassan haladt az úton. Nem vett észre.

Már-már elszalasztottam volna; de hirtelen észbe kaptam, s köhécselni kezdtem.

Visszafordult, de nem állt meg, félresimította kerek szalmakalapjának széles kék szalagját, rám nézett, csendesen mosolygott, s megint a könyvébe mélyedt.

Levettem a sapkámat, egy darabig egy helyben topogtam, aztán nehéz szívvel továbbmentem.

- *Que suis-je pour elle?*³ - gondoltam (isten tudja, miért) franciául.

Ismerős lépéseket hallottam magam mögött: hátranéztem - apám jött felém gyors és könnyű járásával.

- Az ott a hercegisasszony? - kérdezte.

- Az.

- Talán ismered?

- Ma reggel láttam, mikor a hercegnénél voltam.

Apám megállt, aztán hirtelen sarkon fordult és visszament. Mikor Zinaidával egy vonalba érkezett, udvariasan köszönt neki. A lány is köszönt, nem minden csodálkozás nélkül az arcán, s leeresztette a könyvet. Láttam, hogy a szemével követte apámat. Apám mindig választékosan, egyénien, de egyszerűen öltözködött, de sohasem láttam csinosabb alakúnak, soha szebben nem állt a szürke kalapja alig ritkuló fürtjein.

Mentem volna Zinaida felé, de rám sem nézett, ismét szeme elé emelte a könyvet, és eltávozott.

³ Mit számítok én neki? (*francia*)

Az egész estét s a következő reggelt szomorú zsibbadtságban töltöttem. Emlékszem, megpróbáltam dolgozni, s elővettem Kajdanovot, de hiába vibráltak előttem a híres tudós könyvének terjedelmes sorai és oldalai. Tízszer is elolvastam egymás után ezeket a szavakat: „Julius Caesar katonai vitézségével” - semmit sem értettem belőle, s félredobtam a könyvet. Ebéd előtt megint megkentem a hajam, s megint felvettem a kabátomat és nyakkendőmet.

- Ezt miért teszed? - kérdezte anyám. - Nem vagy még egyetemi hallgató, s isten tudja, sikerül-e a vizsgád. Aztán nem is olyan régen csináltattuk neked ezt a zekét. Nem dobhatod el.

- Vendégek jönnek - suttogtam majdnem kétségbeesve.

- Csacsi beszéd! Micsoda vendégek azok!

Meg kellett adnom magam. Újra felvettem a kabát helyett a zekét, de a nyakkendőt nem vettem le. A hercegné félórával ebéd előtt megérkezett leányával; az öregasszony a zöld ruha fölé, melyet már ismertem, sárga sálát vett fel, s egy régimódi, tűzpiros szalaggal díszített főkötőt tett a fejére. Rögtön váltóiról kezdett beszélni, sóhajtott, szegénységét panaszkolta, „kunyerált”, de egyáltalában nem affektált: olyan zajosan tubákolt, s úgy forgolódott és fészkelődött a széken, mint otthon. Mintha nem is jutott volna eszébe, hogy hercegné. Viszont Zinaida magatartása szigorú, szinte dölyfös volt, mint egy igazi hercegkisasszonyé. Hideg mozdulatlanság és komolyság volt az arcán - rá sem ismertem: nem ismertem rá a nézésére, a mosolyára, bár ezt az új arcát is gyönyörűnek találtam. Halványkék mintájú, könnyű barezsruha volt rajta, haja angolosan hosszú fürtökben omlott alá a két orcája mellett; ez a hajviselet jól illett hideg arckifejezéséhez. - Apám mellette ült az ebéd alatt, s az egyéniségéhez tartozó elegáns és nyugodt udvariassággal szórakoztatta szomszédnőjét. Csak ritkán nézett rá - s a lány is csak ritkán nézett apámra, de akkor nagyon különösen, szinte ellenségesen. Franciául folyt a társalgásuk; engem, emlékszem, meglepett Zinaida tiszta kiejtése. A hercegné az ebéd ideje alatt sem feszélyezte magát, akárcsak azelőtt; sokat evett, s dicsérte főztünket. Anyám szemmel láthatóan unta, s rosszkedvű lenézéssel felelgetett neki; apám néha összevonta kissé a szemöldökét. Zinaida sem tetszett anyámnak.

- Gögös teremtés - mondta róla másnap. - Az embernek eszébe jut, mire lehet büszke, *avec sa mine de grisette*.⁴

- Látszik, hogy nem láttál grizetteket - jegyezte meg apám.

- Hála istennek!

- Hát persze hogy hála istennek... de akkor hogy mondhat sz róluk véleményyt?

Zinaida egész idő alatt rám se hederített. Az ebéd után a hercegné csakhamar búcsúzni kezdett.

- Számítok pártfogásukra, Marja Nyikolajevna és Pjotr Vasziljics - mondta éneklő hangon anyámnak és apámnak. - Mit lehet tenni! Voltak más idők is, de elmúltak. Itt vagyok, kegyelmes asszony - tette hozzá kellemetlen nevetéssel -, de mit ér a rang, ha nincs mit enni? - Apám tisztelettel meghajolt előtte, s kikísérte az előszoba ajtajáig. Én ott álltam rövid zekémbe, s a padlót néztem, mint egy halálraítélt. Az, ahogy Zinaida velem viselkedett, véglegesen lesújtott. Mekkora volt a csodálkozásom, mikor mellettem elhaladva, gyors szóval s már ismert kedves pillantásával ezt súgta nekem:

⁴ Olyan, mint egy grizett (*francia*)

- Jöjjön el hozzánk nyolc órákor, de feltétlenül... - Én csak széttártam a két kezem, de ő, fehér sálját a fejére téve, már kiment az ajtón.

7

Pontosan nyolc órákor, kabátban s felfésült hajjal, beléptem a hercegasszonyék szárny-épületének előszobájába. Az öreg inas mogorván nézett rám, s nem szívesen kelt fel a padról. A fogadószobából vidám hangok csendültek felém. Kinyitottam az ajtót, s visszahőköltem az álmélkodástól. A szoba közepén széken ült a hercegisasszony, s egy férfikalapot tartott maga előtt; a szék körül öt férfi nyüzsgött. Igyekeztek kezüket a kalapba dugni. Zinaida azonban felkapta magasra, és erősen megrázta. Mihelyt megpillantott, ezt kiáltotta:

- Álljanak meg, álljanak meg! Új vendég, jegyet kell neki adni - könnyedén leugrott a székről, s megfogta kabátujjam hajtokáját. - Gyerünk már - mondta -, miért áll ott? Messieurs, engedjék meg, hogy bemutassam mszjő Voldemart, szomszédunk fiát. Ezek pedig - tette hozzá felém fordulva és egymás után rámutatva a vendégekre - Malevszkij gróf, doktor Lusin, Majdanov költő, Nyirmackij szolgálaton kívüli kapitány és Belovzorov huszár, akivel már találkozott. Kérem, kedveljék meg egymást.

Annyira zavarba jöttem, hogy nem is köszöntem senkinek; doktor Lusinban ráismertem arra a barna arcú férfira, aki olyan kíméletlenül megszegényített a kertben; a többieket nem ismertem.

- Gróf! - folytatta Zinaida. - Írjon mszjő Voldemarnak jegyet.

- Ez nem igazság - felelte enyhe lengyeles akcentussal a gróf. Elegánsan öltözött, szép barna férfi volt, sötét szeme kifejező, fehér orra keskeny, vékony bajuszkát viselt kicsi szája felett. - Ő nem játszott velünk zálogosdit.

- Nem igazság - ismételte Belovzorov, s a szolgálaton kívüli kapitánynak mondott úr, egy negyvenéves, a rútságig himlőhelyes, arabosan göndör, hajlott hátú, görbe lábú, vállrojt nélküli, kigombolt katonazubbonyba öltözött férfi.

- Írjon jegyet, ha mondom - ismételte a hercegisasszony. - Miféle zendülés ez! Mszjő Voldemar most először van velünk, s a mai napon a törvény rá nem vonatkozik. Morgás nincs, írja: akarom!

A gróf vállat vont, majd fejét alázatosan meghajtva, tollat fogott gyűrűkkel ékesített fehér kezébe, letépett egy darab papírt, s írni kezdett reá.

- De legalább tessék megengedni, hogy Voldemar úrnak megmagyarázzam, miről van szó - kezdte csúfondáros hangon Lusin -, mert különben egészen elveszti a fejét. Nézze, fiatal-ember, mi itt zálogosdit játszunk, a hercegisasszony vállalta a büntetést, s az, aki a szerencsés jegyet kihúzza, jogot szerez arra, hogy megcsókolja a kezét. Megértette, mit mondtam?

Én csak néztem rá, s még mindig úgy álltam ott, mintha elkábultam volna, a hercegisasszony pedig megint felugrott a székre, s elkezdte rázni a kalapot. Valamennyien odatódultak - én is velük.

- Majdanov - mondta a hercegisasszony a magas, sovány arcú, apró és vaksi szemű fiatal-embernek, akinek feltűnően hosszú fekete haja volt -, magának, mint költőnek, nagylelkűnek kell lennie: engedje át a jegyét mszjő Voldemarnak, hogy egy helyett két *chance*-a legyen.

De Majdanov tagadóan rázta a fejét, s meglegette a haját. Én a többiek után nyúltam be a kalapba, kivettem és kibontottam egy jegyet... Úristen, hogy éreztem magam, amikor megpillantottam rajta a szót: csók!

- Csók! - kiáltottam fel önkéntelenül.

- Bravó! nyert - csendült a hercegekisasszony hangja. - Hogy örülök! - Leszállt a székről, s olyan derűsen és édesen nézett a szemembe, hogy a szívem beleremegett. - És maga örül? - kérdezte tőlem.

- Én?... - dadogtam.

- Adja el nekem a jegyét - csattant hirtelen Belovzorov hangja közvetlenül a fülem mellett. - Adok érte száz rubelt.

Olyan méltatlankodó tekintettel feleltem a huszárnak, hogy Zinaida tapsolni kezdett, Lusin pedig felkiáltott: ez már legény a talpán!

- No, de nekem, mint szertartásmesternek, kötelességem vigyázni az összes szabály betartására. Mszjő Voldemar ereszkedjék le fél térdre. Nálunk ez a szabály.

Zinaida előttem állt, kissé oldalra billent fejjel, úgy látszik azért, hogy jobban figyelhessen engem, s nagy komolyan kinyújtotta a kezét. Elhomályosult a szemem, féltérdre akartam ereszkedni, de két térdre buktam - s olyan ügyetlenül érintettem meg Zinaida ujjait a számmal, hogy az orrom hegyét kissé megkarcolta a körme.

- Rendben van! - kiáltotta Lusin, és segített a felállásban.

A zálogosdi játékot folytatták. Zinaida maga mellé ültetett. Milyen büntetéseket ki nem eszelt! Többek között „szobrot” kellett állnia - s a csúnya Nyirmackijt választotta talapzatnak, megparancsolta, hogy feküdjék hasra, s húzza maga alá fejét, a mellére. A nevetés egy pillanatig sem szűnt meg. Nekem, a józanul és társtalanul nevelt fiúnak, aki komoly nagyúri házban serdültem fel, ez az egész zaj és z sivaj, ez a szabados, majdnem szertelen jókedv, ez a szokatlan kapcsolat ismeretlen emberekkel, a fejembe szállt. Egyszerűen megrészegettem tőle, mintha bort ittam volna. Elkezdtem a többieknél hangosabban nevetni és beszélni, úgy-hogy az öreg hercegasszony is, aki az Iveri-kaputól jött egy hivatalnokkal, kit tanácskozássra hívatott - átjött a szomszéd szobából, hogy megnézzen. De olyan rendkívül boldognak éreztem magam, hogy rá sem hederítettem, és senkinek a csúfolkodásával meg sanda pillantásaival nem törődtem.

Zinaida továbbra is előnyben részesített, s nem engedett el maga mellől. Egyik büntetés az volt, hogy mellette kellett ülnöm közös selyemkendővel leborítva: úgy kellett elmondanom a „titkomat”. Jól emlékszem, hogy került egyszerre egymás mellé a fejünk, a füledt, illatos homályban, milyen közlelől, s milyen gyengéden fénylett a szeme, s milyen forró lélegzet áradt nyitott ajkai közöl, a foga is látszott, s hajszálai csiklandoztak és égettek. Hallgattam. Ő titokzatosan és huncutul mosolygott, aztán ennyit súgott nekem: „No, mi az?”, s én csak elpirultam, nevettem, félrefordultam, s akadozott a lélegzetem. Beleuntunk a zálogosdiba - madzagosdit kezdtünk játszani. Úristen! milyen gyönyörűséget éreztem, mikor elbáméskozásom miatt erős, éles ütést kaptam tőle az ujjaimra, s aztán hogy igyekeztem színlelni az elbáméskozást - de Zinaida, csak hogy bosszantson vele, nem érintette meg kinyújtott kezemet.

Mi mindent el nem követtünk ezen az estén! Zongoráztunk is, daloltunk, táncoltunk, cigánykaravánt játszottunk. Nyirmackijt felöltöztették medvének, s megittatták sós vízzel. Malevszkij gróf különböző kártyakunstsztokat mutatott be, s befejezésül úgy keverte össze a kártyát, hogy

whistjátékra az összes adut magának osztotta ki, amihez Lusinnak „volt szerencséje gratulálni”. Majdanov részleteket szavalt „A gyilkos” című elbeszélő költeményéből (benne voltunk még a romanticizmus fénykorában) - melyet vérszínű címbetűkkel szándékozott megjelentetni fekete fedőlapon; az Iveri-kaputól jött hivatalnoknak a térdéről ellopták a sapkát, s kényszerítették, hogy kozáktáncsal váltsa ki; az öreg Vonyifatyijnak főköttöt tettek a fejére, a hercegkisasszony meg férfikalapot tett fel... Lehetetlen minden játékot felsorolni. Csak Belovzorov húzódott vissza a sarokba, mogorván és haragosan... Néha vérben forgott a szeme, egészen elvörösödött, s már-már azt vártuk, hogy mindjárt reánk rohan, s szétszór minket, mint a pelyvát, de a hercegkisasszony ránézett, megfenyegette az ujjával, s megint visszabújt a szögletébe.

Végre belefáradtunk. A hercegasszony is, bár, ahogy ő szokta mondani, izgó-mozgó nő volt - semmiféle kiabálás nem zavarta -, fáradságot érzett, s szeretett volna lepihenni. Éjfélkor vacsorát tálaltak: régi száraz sajszeleteket, hideg pirogot, vagdalt sonkával, mely nekem minden pástétomnál jobban ízlett; bor csak egyetlen palackkal volt, s az is elég különös: a palack sötét színű, felfűjt nyakú, bora rózsaszínű, festék szagú; különben senki sem ivott belőle. Az elernyedésig fáradtan és boldogan hagytam el az épületet: búcsúzáskor Zinaida erősen megszorította a kezemet, s megint rejtélyesen mosolygott. Párás súllyal legyezte az éjszaka kigyulladt arcomat, mintha vihar közeledett volna; növekedő fekete felhők kúsztak fel az égre, szüntelenül változtatva füstszerű körvonalaikat. A sötét fák között szellő nyugtalankodott, s valahol messze, túl a látóhatáron, tompán és haragosan morgott az ég.

A hátsó feljárón mentem fel szobámba. Az öreg inas a padlón feküdt, s át kellett lépnem rajta; felébredt, meglátott, és jelentette, hogy anyám megint haragszik rám, s megint utánam akart küldeni, de apám lebeszélte róla. (Sohasem feküdtem le úgy, hogy el ne köszönjek anyámtól, s áldását ne kérjem.) De mit tehettem!

Megmondtam az öregnek, hogy magam vetkőzőm le, s lefekszem: eloltottam a gyertyát. De nem vetkőztem s nem feküdtem le.

Leültem egy székre, és sokáig ültem ott megbabonázottan. Amit éreztem, olyan új és olyan édes volt... Alig nézve körül, s meg sem mozdulva, lassan lélegzettem, s időnként hol nevettem magamban visszaemlékezés közben, hol elhültem a gondolatra, hogy szerelmes vagyok, hogy itt van, ez a szerelem. Zinaida arca ott lebegett előttem a homályban, ott lebegett s nem illant el; ajkai most is rejtélyesen mosolyogtak, kissé oldalról reám irányított tekintete kérdő volt, gyengéd és tűnődő... mint abban a pillanatban, mikor elváltam tőle. Végre felálltam, lábujjhegyen odamentem az ágyamhoz, s óvatosan, le nem vetkőzve, letettem a fejem a párnára, mintha attól félnék, hogy egy hirtelen mozdulattal elriasztom azt, amivel tele vagyok...

Feküdtem, de be sem hunytam a szemem. Nagy sokára észrevettem, hogy szakadatlanul megújuló, gyenge fény hull a szobámba... Felemelkedtem és kinéztem az ablakon. Keresztfája élesen kivált a titokzatosan és homályosan derengő üvegtáblák között. „Vihar” - gondoltam, s csakugyan vihar volt, de olyan távoli, hogy a mennydörgését sem lehetett hallani; de az égen szüntelenül lobbantak a halovány fényű, hosszú, szinte szétágazó villámok: nem is annyira lobbantak, mint inkább remegtek és meg-megrándultak, mint egy haldokló madár szárnya. Felálltam, odamentem az ablakhoz, s ott maradtam állva hajnalig. A villámlás egy pillanattal sem szűnt meg; „verebek éjszakájának” hívja az ilyent a nép. Kinéztem a néma, homokos mezőre, a Nyeszkucsniy-kert sötét tömegére, a távoli épületek sárgás homlokzatára, amelyek mintha szintén megremegtek volna minden gyenge lobbanásra... Néztem - és nem tudtam elfordulni: ezek a néma villámok, ezek a visszafojtott fellobbanások azoknak a néma és titkos ösztönöknek feleltek, melyek bennem is fellobbantak. Pirkadni kezdett; bíborszínű foltokkal érkezett a hajnal. A nap közeledtével egyre sápadtabbak és rövidebbek lettek a villámok, egyre

ritkábban cikáztak s végre eltűntek: elárasztotta a beköszöntő nappal kijózanító, titoktalan fénye.

Bennem is eltűntek a villámok. Nagy fáradtságot és nyugalmat éreztem... de Zinaida képe még mindig a lelkem előtt lebegett diadalmasan. De ezt a képet most megnyugtatónak éreztem: mint a felszálló hattyú a mocsári füvektől, úgy vált el ez a kép az őt körülvevő többi rút alaktól, s én elalvófélben, utoljára is elébe borultam búcsúzó és bízó rajongással.

Ó, szelíd érzései, lágy hangjai, jósága és csillapodása a megbántott léleknek, olvadó öröme az első érzékeny szerelemnek - hol vagytok, merre vagytok?

8

Másnap reggel, mikor lementem reggelizni, anyuska megszidott - de nem is olyan nagyon, ahogy vártam -, s elmondatta velem, hogyan töltöttem a tegnapi estét. Én röviden feleltem, sok részletet elhagytam, s igyekeztem az egésznek a legártatlanabb szint adni.

- Mégsem *comme il faut* emberek - jegyezte meg anyám -, s minek is járogatnál hozzájuk, ahelyett, hogy a vizsgádra készülnél, s foglalkoznál valamivel.

Mivel tudtam, hogy anyám törődése „foglalkozásom”-mal erre a néhány szóra korlátozódik, nem tartottam szükségesnek, hogy feleljek; de reggeli után apám karon fogott - lement velem a kertbe, s mindent elmondott velem, amit Zaszekinéknél láttam.

Különös befolyása volt apámnak reám - különös volt az egymáshoz való viszonyunk is. Neveléssel szinte egyáltalában nem foglalkozott, de nem is bántott meg soha; tisztelte szabadságomat - sőt, ha lehet így mondani: udvarias volt hozzám... csak éppen nem engedett közel magához. Szerettem őt, csodáltam, a férfi mintaképét láttam benne - s istenem, milyen szenvedélyesen ragaszkodtam volna hozzá, ha állandóan nem éreztem volna elhárító kezét!

Viszont, ha akarta, szinte szempillantás alatt, egyetlen szóval, egyetlen mozdulattal határtalan bizalmat tudott ébreszteni bennem maga iránt. Olyankor lelkem kinyílt - úgy beszélgettem vele, mint egy bölcs jó baráttal, mint egy elnéző tanítóval... aztán hirtelen elszakadt tőlem - keze megint elhárító mozdulatot tett -, kedvesen és szelíden, de mégis elhárított.

Néha jókedve kerekedett, s olyankor úgy hancúrozott és bolondozott velem, mint egy gyermek (minden erősebb testmozgást szeretett); egyszer - de csak egyetlenegyszer! - olyan gyöngéden becézett, hogy majdnem sírva fakadtam... De a jókedve is, a gyengédsége is nyomtalanul eltűnt - s az, ami lejátszódott köztünk, semmi reménnyel sem biztatott a jövőre - olyan volt, mintha álmodtam volna. Volt úgy, hogy elkezdtem nézni értelmes, szép, sugárzó arcát... szívem megremegett, egész lelkem feléje áradt... s mintha ő is érezte volna, mi megy végbe bennem, mellettem elhaladva megveregette az arcom - s vagy kiment, vagy foglalkozott valamivel, vagy egyszerre egészen kihűlt, ahogy csak ő tudott kihűlni, s akkor rögtön összezsugorodott a lelkem, s én is kihültem. Hozzám való ritka érzelmi megnyilatkozásait sohasem az én néma, de megérthető kéréseim idézték elő: mindig váratlanul jöttek. Mikor később apám jellemén elgondolkoztam, arra a következtetésre jutottam, hogy nem érdekelt sem én, sem a családi élet; valami mást szeretett, s ez a más megadta neki az élet örömét teljesen. „Vedd el magad, amit tudsz, de másnak meg ne hódolj; csak önmagadé légy - ebben van az élet egész tudománya” - mondta egyszer nekem. Máskor, mint fiatal demokrata, elkezdtem jelenlétében a szabadságról beszélni (azon a napon, ahogy nevezni szoktam, „jó” volt; olyankor bármiről lehetett vele beszélni.)

- Szabadság - ismételte a szót -, tudod-e, mi tud az embernek szabadságot adni?

- Mi?

- Az akarat, a saját akarata, s ez olyan hatalmat ad, mely különb a szabadságnál. Tudj akarni, és szabad leszel, s uralkodni fogsz.

Apám elsősorban s mindennél inkább élni akart; talán előre érezte, hogy nem lesz sok ideje az élet „tudomány”-át használni: meghalt negyvenkét éves korában.

Részletesen elmondtam apámnak látogatásom történetét. Félig figyelmesen, félig szórakozottan hallgatott, míg ott ült a padon, s lovaglóostorának végével rajzolgatott a homokba. Néha nevetett, s derűsen és mulatságosan nézett reám - s kötekedő rövid kérdéseket és ellenvetések tett. Én egy darabig el sem tudtam szólni magam arra, hogy kimondjam Zinaida nevét, de később nem állhattam meg, s dicsérni kezdtem. Apám csak nevetgélt. Majd elgondolkozott, nyújtózott egyet, és felállt.

Emlékszem, hogy mikor kilépett a házból, parancsot adott: nyergeljék meg a lovát. Kitűnő lovas volt - s Rary urat jóval megelőzve, a legszilajabb lovat is meg tudta zabolázni.

- Kilovagolhatok veled én is, papa? - kérdeztem.

- Nem - felelte, s a szokott egykedvűen kedves kifejezés jelent meg az arcán. - Menj magadban, ha kedved van; a kocsisnak pedig mondd meg, hogy nem kocsizom ki.

Hátat fordított, és gyorsan elment. Követtem szemmel - eltűnt a kapu mögött. Láttam, hogy mozog a kalapja a kerítés mentén: Zaszekinékhoz ment.

Nem maradt ott tovább egy óránál, de nyomban azután a városba ment, s csak estére tért vissza.

Ebéd után magam is átmentem Zaszekinékhoz. A fogadószobában egyedül volt az öreg hercegné. Mikor meglátott, megvakarta főkötője alatt a fejét kötötűje végével, s hirtelen megkérdezte, nem tudnék neki egy kérvényt lemásolni.

- Örömmel - feleltem, s leültem egy szék szélére.

- De ügyeljen, jó nagy betűkkel írja - mondta a hercegné, s átadott egy maszatos papiroslapot -, de nem lehetne még ma leírni, öcsém?

- Még ma lemásolom, kérem.

A szomszéd szoba ajtaja kissé kinyílt - s nyílásában megjelent Zinaida arca - sápadt és tűnődő volt az arca, haja hanyagul hátravetve; nagy, hideg szemmel nézett rám, és aztán csöndesen becsukta az ajtót.

- Zina, Zina! - szólt utána az öregasszony, Zinaida nem válaszolt. Magammal vittem az öregasszony kérvényét, s mellette ültem egész este.

9

„Szenvedélyem” ezen a napon kezdődött. Emlékszem, olyasfélét éreztem, amit a szolgálatba lépő ember érezhet: többé nem voltam fiatal gyerek, szerelmes voltam. Mondtam már, ezen a napon kezdődött szenvedélyem; hozzátehetem, hogy szenvedéseim is ezen a napon kezdődtek. Ölt a bú, ha nem voltam Zinaida mellett: nem fogott az eszem, minden kiesett a kezemből, egész napokon át megfeszültem csak róla gondolkoztam... Ölt a bú... de a közelében sem éreztem könnyedebbnek magam. Féltékenység gyötört, éreztem jelentéktelenségemet, ostobán duzzogtam és ostobán alázkodtam - s mégis lebírhatatlan erő húzott hozzá - s mindig a

boldogság önkéntelen remegésével léptem át szobája küszöbét. Zinaida rögtön megérezte, hogy szerelmes vagyok belé, de én nem is akartam titkolni; mulatott szenvedélyemen, bolondozott, becézgetett és kínozott. Édes érzés mások legnagyobb örömének és legmélyebb bánatának egyetlen forrása, korlátlan és felelőtlen oka lenni, én azonban olyan voltam a Zinaida kezében, mint a puha viasz. Különböztetnem csak én szerettem bele Zinaidába; a házukat látogató valamennyi férfi odavolt érte, s ő valamennyit pórázon tartotta - lábainál. Mulatságát lelte abban, hogy hol reményeket, hol félelemérzéseket keltett bennünk, szeszélyei szerint forgatta őket (ezt ő így hívta: az embereket egymásnak lökni), s azoknak eszükbe sem jutott, hogy ellenkezzenek, szívesen alávetették magukat akarátának. Ebben az életerős, szép teremtsében volt valami rendkívül elbájoló keveréke a ravaszságnak és gondtalanságnak, mesterkéeltségnek és egyszerűségnek, nyugalomnak és elevenségnek; mindenből, amit tett, beszélt, minden mozdulatából finom, könnyed báj áradt, mindenben valami egészen egyéni játékos erő jutott kifejezésre. Az arca is állandóan változott, annak is játéka volt: szinte ugyanabban a pillanatban csúfondáros kedv, tűnődés és szenvedélyesség fejeződött ki benne. A legkülönfélébb érzésárnyalatok olyan gyorsan és könnyen futottak át a szemén és arcán, mint a fellegek árnyéka napos, szeles időben.

Mindegyik hódolójára szüksége volt. Belovzorov, akit néha „fenevadam”-nak nevezett, szívesen tűzbe rohant volna érte, s bár szellemi képességeiben és más előnyös tulajdonságokban nem reménykedhetett, mindig házassági ajánlatot tett neki, s mindig arra célzott, hogy a többiek csak fecseghetnek. Majdanov Zinaida lelkének költői húrjához illett; meglehetősen hideg ember volt, mint az íróféle emberek általában, de kitartóan erősítgette Zinaidának, s talán önmagának is, hogy imádja, végtelen terjedelmű verseket írt hozzá, s felolvasta neki, helyenként mesterkélt, helyenként természetes elragadtatással. Zinaida rokonszenvezett is vele, s nem is nagyon ugratta: nemigen hitt neki, s ha végighallgatta verses áradozásait, Puskinből olvastatott vele, hogy, amint mondani szokta, megtisztuljon a levegő. Lusin, a csúfalkodó és cinikus szavú doktor, mindegyiküknél jobban ismerte - s mindegyiküknél jobban szerette, bár szidta háta mögött is, szembe is. Zinaida tisztelte őt, de nem engedte közel - s olykor különös kárörömmel érezte vele, hogy őt is pórázon tartja. „Én kacér és szívtelen vagyok, színésznő természet - mondta neki egyszer az én jelenlétemben -, á, nagyszerű! adja csak ide a kezét, beleszúrok egy gombostűt, s akkor ez előtt a fiatalember előtt szégyelli majd magát, fájni fog, de azért maga mégis nevetni fog, maga igazság bajnoka.” Lusin elpirult, elfordult, ajkába harapott, de a végén odanyújtotta a kezét. Zinaida megszúrta, s Lusin csakugyan nevetni kezdett... Zinaida is nevetett, meglehetősen mélyre nyomta a tűt, s a szemébe nézett, melyet a doktor hiába próbált jobbra-balra kapni... Legkevésebbé azt a kapcsolatot értettem, mely Zinaida és Malevszkij között volt. Szép férfi volt, ügyes és okos, de még én, a tizenhat éves fiú is éreztem benne valami bizonytalant, valami hamisat, s csodálkoztam, hogy ezt Zinaida nem veszi észre. De az is lehet, hogy észrevette ezt a hamis vonást, s nem idegenkedett tőle. Helytelen nevelés, különös ismeretségek és szokások, az anya állandó jelenléte, a szegénység és rendetlenség a házban, minden, kezdve a szabadságon, melyet a fiatal lány élvezett, az a tudat, hogy a környezetéhez tartozók felett áll, szinte megvető fölényességet és nemtörődömséget fejlesztettek ki benne. Történhetett bármi - mondjuk, Vonyifatyij azt jelentette, hogy nincs cukor, vagy valami csúf pletyka tudódott ki, vagy a vendégek veszekedtek - csak megrázta a haját, s azt mondta: számárság! - s nem törődött vele.

De nekem sokszor felforrt a vérem, ha Malevszkij odalépett hozzá ravaszul ringatózva, mint a róka, elegánsan megállt székének a karfája mögött, s elkezdett önelégült, behízelt mosollyal a fülébe sutogni - ő pedig keresztbe fonta két karját a mellén, figyelmesen nézte, s maga is mosolyogva bólogatott.

- Mi öröme telik Malevszkij úr fogadásában? - kérdeztem egyszer.

- Hát olyan szép bajuszkája van - felelte. - De hát ez nem tartozik magára.

- Csak nem gondolja, hogy szeretem - mondta más alkalommal -, nem; én az olyanokat szeretni nem tudom, akikre felülről kell néznom. Nekem olyan férfi kell, aki uralkodni tud rajtam... De ilyent nem találok. Kegyelmes isten! Nem jutok én senkinek a markába! senkinek!

- Maga tehát sohasem fog szeretni?

- Hát magát, magát én nem szeretem? - kérdezte, s kesztyűje végével az orromra ütött.

Bizony, Zinaida csak mulatott rajtam. Három héten át mindennap láttam - s mi mindent művelt azalatt velem. Hozzánk ritkán jött, de nem is bántam: nálunk úri kisasszonnyá, hercegnővé alakult át - s én kerültem őt. Félttem, hogy elárulom magam anyám előtt; egyáltalában nem kedvelte Zinaidát, s gyanakvó szemmel figyelt minket. Apámtól nem tartottam annyira; ő szinte észre sem vett, Zinaidával pedig keveset beszélt, de nagyon okosan és jelentősen. Teljesen elhagytam a munkát, az olvasást - még kirándulásaimat is, a lovaglást is. Mint egy megkötött lábú bogár, szakadatlanul ott köröztem a kedves szárnyépület körül: úgy éreztem, hogy ott maradnék mindörökre... de hát az lehetetlen volt, anyám zsémbelt emiatt, s néha maga Zinaida kergetett el onnan. Olyankor bezárkóztam a szobámba, vagy kimentem a kert legvégébe, felmásztam a magas, kőből épült melegház épen maradt romjaira, lelógattam lábamat a falról, mely az útra nézett, órákig ültem ott, s csak néztem, néztem magam elé, de semmit sem láttam. Mellettem - a porlepte csalánok felett -, fehér pillangók szálltak lustán; hetyke veréb telepedett nem messze tőlem egy kettétört vörös téglára, s ingerlően csiripelni kezdett, közben állandóan forgott egész testével és szétterítette a farkát; egy még bizalmatlankodó varjúcsoport károgtat néha magasan, magasan, egy nyírfa lombtalan csúcsán; a nap és a szellő csendesen játszadoztak vékony ágai között; a doni kolostor harangszava idehallatszott néha, nyugodt és szomorú volt a hang, én pedig ültem, néztem, hallgattam - s teljesen megteltem egy névtelen érzéssel, melyben minden volt: bánat is, öröm is, a jövő sejtelme is, vágy is, az élet félelme is. De én abból akkor semmit sem értettem, s nem is tudtam volna mindabból, ami bennem erjedt, semmit megnevezni - vagy mindennek egy nevet adtam volna - Zinaida nevét.

Zinaida pedig csak játszott velem, mint a macska az egérrel. Egyszer kacérkodott velem - s akkor izgultam és olvadoztam -, máskor hirtelen ellökött magától - s én nem mertem közeledni hozzá, s nem mertem ránézni.

Emlékszem, néhány egymás után következő napon nagyon hideg volt hozzám, egészen megszeppentem, s félénken szaladtam át hozzájuk a szárnyépületbe, s igyekeztem az öreg hercegné körül tartózkodni, annak ellenére, hogy éppen akkor nagyon veszekedő és kiabáló kedvében volt; váltóügyei rosszul alakultak, s már két komoly eszmecseréje volt a kerületi rendőrfőnökkel.

Egyszer ott mentem el a kertben az ismert kerítés mellett - s megpillantottam Zinaidát: két kezére támasztott fejjel ott ült a fűben mozdulatlanul. Óvatosan vissza akartam húzódni, de hirtelen felemelte a fejét, s parancsoló mozdulatot tett. Rögtön átugrottam a kerítésen, s örömmel futottam feléje; de megállított tekintetével, s az ösvényen két lépésnyi távolságra mutatott. Zavaronban nem tudtam, mit tegyek, térdre ereszkedtem az ösvény szélén. Olyan sápadt volt, olyan keserű bűt s nagy kimerültséget fejezett ki minden vonása, hogy a szívem összeszorult, s önkéntelenül suttogtam:

- Mi baja?

Zinaida kinyújtotta a kezét, letépett egy fűszálat, harapdálni kezdte, aztán messze elhajította.

- Nagyon szeret engem? - kérdezte végül. - Igen?

Nem feleltem - de miért is feleltem volna?

- Igen - ismételte, s úgy nézett rám, mint azelőtt. - Igen. Ugyanaz a szeme - tette hozzá, s elgondolkozva eltakarta kezével a szemét. - Mindennel torkig vagyok - suttogta -, elmennék a világ végére, nem tudom én ezt kibírni, nem tudom magamban elrendezni... És mi vár reám a jövőben?... Ó, milyen nehéz a szívem... Úristen, milyen nehéz!

- Miért? - kérdeztem félénken.

Zinaida nem felelt, csak vállat vont. Én még mindig térden álltam, s mélységes szomorúsággal néztem reá. Minden szava úgy fájt, mintha szívembe szúrt volna. Ebben a pillanatban, azt hiszem, szívesen odaadtam volna az életemet, csak búsulni ne lássam. Ránéztem, s bár nem értettem, miért nehéz a szíve, élénken átéreztem fájdalmát - ekkor hirtelen annyira erőt vett rajta a bánat, hogy bement a kertbe, s hirtelen lerogyott a földre. - Zöld és fényes volt körül minden; szellő motozott a fák levelei közt, s néha meglengetett egy hosszú málnaágat Zinaida feje fölött. Valahol galambok burukkoltak - zümmögő méhek szálltak alacsonyan a ritka fű felett. Fenn barátságosan kéklgett az ég - s én oly szomorú voltam...

- Olvasson verset nekem - szólalt meg Zinaida halkán, s könnyökére támaszkodott. - Szeretem, ha verset olvas. Éneklő a hangja, de nem baj, fiatalos így. Olvassa ezt: „Grúzia halmain”. - De előbb üljön le.

Leültem és felolvastam a verset.

- „Hogy nem tud szívem nem szeretni” - ismételte meg a sort Zinaida. - Ezért szép a költészet: arról beszél nekünk, ami nincs, s ami nemcsak hogy különb annál, ami van, de az igazsághoz is hasonlatosabb... Hogy nem tud szívem nem szeretni - nem tud, bárhogya akarja! - Megint elhallgatott, s hirtelen megborzongott, és felállt. - Menjünk. Anyusnál ott ül Majdanov; verset hozott nekem, de otthagytam őt. Most ő is el van keseredve... de mit tegyek? Maga majd megtudja egyszer... de ne haragudják reám!

Zinaida sietve megszorította a kezem, s előreszaladt. Visszatértünk a házba, Majdanov elkezdte nyomtatásban épp most megjelent „A gyilkos” című versét felolvasni, de én nem figyeltem rá. Éneklő hangon deklamálta négy lábú jambusait, váltakozó rímei üresen kopogtak, mint a csörgők, s én csak néztem Zinaidát, s igyekeztem megérteni utolsó szavainak jelentését.

- Vagy tán egy nem sejtett vetélytárs meghódított váratlanul? - kiáltott fel hirtelen Majdanov orrhagyon -, s a szemem Zinaida szemével találkozott. Ő lesütötte a szemét, s gyengén elpirult. Láttam, hogy elpirult, s megdermedtem az ijedségtől. Eddig is féltékeny voltam, de csak ebben a pillanatban villant át fejemen a gondolat, hogy szerelmes lett valakibe. „Úristen! Szerelmes!”

10

Igazi szenvedéseim ezzel a pillanattal kezdődtek. Törtem a fejem, töprengtem, tűnődtem - s a lehetőség szerint titkon, de állandóan figyeltem Zinaidát. Változás történt benne - szemmel látható volt. Egyedül ment el sétálni, és sokáig elmaradt. Néha meg sem jelent, ha vendégek voltak; órákig a szobájában ült. Ezt eddig sohasem tette. Egyszerre rendkívül éleslátású lettem - vagy csak úgy tetszett nekem? - „Ő volna-e vagy nem ő?” - kérdeztem magamban, nyug-

talán futtatva gondolatom egyik hódolójáról a másikra. Malevszkij gróf (bár szégyelltem Zinaida miatt bevallani) titokban a többenél veszélyesebbnek tűnt fel nekem.

Megfigyelőképességem nem látott tovább az orromnál, zárkózottságom valószínűleg senkit sem tévesztett meg; doktor Lusin mindenesetre hamar átlátott rajtam. Különben ő is megváltozott az utóbbi időben, lesoványodott; most is gyakran nevetett, de mélyebb, gonoszabb és rövidebb volt a nevetése. Régi, könnyű iróniáját és csapongó cinizmusát önkéntelen ideges ingerültség váltotta fel.

- Minek mászkál állandóan ide, fiatalember - mondta egyszer nekem, mikor ketten maradtunk Zaszekinék fogadószobájában. (A hercegkisasszony még nem tért vissza sétájából, a hercegné rikoltó hangja behallatszott a félemeletről: a szobalányával veszekedett.) - Dolgozni kellene megtanulnia, amíg fiatal, s maga mit tesz?

- Ön nem tudhatja, hogy dolgozom-e otthon, vagy nem - vágtam vissza meglehetősen büszkén, de meglehetősen zavarral.

- Micsoda munka lehet az! Nem arra áll az esze. No de nem vitatkozom... A maga korában ez a dolog rendje. De a választása nagyon szerencsétlen. Talán nem tudja, miféle ház ez?

- Nem értem önt - jegyeztem meg.

- Nem ért? Annál rosszabb magának. Kötelességemnek tartom figyelmeztetni. Az ilyen magamfajta öreglegény járhat ide: mi baj lehet ebből? Mi edzett népség vagyunk, rajtunk nem fog semmi, de magának finom a bőre, s ártalmas ez a levegő, higgye meg, fertőzést kaphat.

- Hogyhogy?

- Hát úgy. Talán most egészséges? Talán normális lelkiállapotban van? Talán az, amit érez, használ magának, javára van?

- De hát mit érzek? - kérdeztem, magamban azonban el kellett ismernem, hogy a doktornak igaza van.

- Ugyan, fiatalember - folytatta a doktor olyan arckifejezéssel, mintha ebben a szóban valami nagyon sértő volna reám nézve -, minek ravaszkodik? Hiszen magának még, hála istennek, az van az arcán, ami a lelkében. No de minek magyarázgatni? Magam sem jönnék ide, ha (a doktor összeszorította fogait)... ha nem volnék olyan csodabogár. Csak egyen csodálkozom: hogy nem látja, ilyen okos fiatalember léte, mi megy végbe maga körül?

- Ugyan mi megy végbe? - kaptam fel a szót, s nagyon hegyeztem a fülem.

A doktor csúfondáros sajnálkozással nézett reám.

- Én is jól állok - mondta, mintha magához intézné a szót -, s nagyon érzem a szükségét, hogy ezt megmondjam neki. - Szóval - tette hozzá emeltebb hangon -, ismétlem: ez a légkör nem tesz jót magának. Jól érzi itt magát, de miért is ne érezné jól? Az üvegházban is jó szag van - de élni nem lehet benne. Ide hallgasson: vegye újra kezébe Kajdanovot.

A hercegné bejött, s azt panaszolta a doktornak, hogy fáj a foga. Kevéssel azután Zinaida is megjelent.

- Itt van ni - tette hozzá panaszához a hercegné -, szidja össze, doktor úr. Egész nap jeges vizet iszik; egészséges ez neki, mikor olyan gyenge a melle?

- Miért teszi ezt? - kérdezte Lusin.

- Ugyan mi rossz lehet ebből?

- Mi? Meghűlhet és meghalhat.
- Csakugyan? Ne mondja! Hát... úgy kell nekem!
- Lám, lám - mormolta a doktor. A hercegné kiment.
- Lám, lám - ismételte Zinaida. - Talán bizony olyan nagy öröm élni? Nézzen csak körül... Mondja: szép ez? Vagy azt hiszi, hogy én ezt nem érzem, nem érzem? Jeges vizet inni, élvezet nekem, s maga komolyan azt állítja, hogy egy ilyen élet megéri, hogy ne kockáztassuk egy pillanatnyi élvezetért... boldogságról nem is beszélek.
- Hát igen - jegyezte meg Lusin -, szeszély és függetlenség, ez a két szó kimeríti az egyéniséget; ebben a két szóban benne van az egész természete. - Zinaida idegesen elnevette magát.
- Elkésett a postájával, kedves doktor: rossz a megfigyelése, elmaradt vele. Tegye fel a szemüvegét. Nem vagyok én most szeszélyes kedvemben; rászedni magát, rászedni magam... nagyon mulatságos! De ami a függetlenséget illeti... Mszjő Voldemar - tette hozzá hirtelen Zinaida, s dobantott -, ne vágjon olyan mélabús képet. Nem tudom eltűnni, ha sajnálkoznak rajtam. - S gyorsan kiment a szobából.
- Ártalmas ez a légkör magának, fiatalember, ártalmas - ismételte megállapítását Lusin.

11

Aznap este összegyűltek a megszokott vendégek Zaszekinéknál; én is köztük voltam.

Majdanov versére terelődött a szó; Zinaida őszintén dicsérte.

- De mondok egyet - fordult hozzá -, ha én költő volnék, más témákat választanék. Lehet, hogy csacsiság, amit mondtam, de nekem néha furcsa gondolataim támadnak, különösen ha nem alszom hajnaltájban, mikor az ég szürkülni és rózsásodni kezd. - Én például... De nem nevetnek ki érte?

- Nem! Nem! - kiáltottuk valamennyien egyszerre.

- Fiatal lányok csoportját írnám le - folytatta, két karját mellén keresztbe fonva, s félrenézve -, éjjel van, s ők egy nagy ladikon lebegnek csendes folyón. Süt a hold, fehér a ruhájuk, fehér virágkoszorú a fejükön, s valami himnuszfélét énekelnek.

- Értem, értem, folyassa - mondta Majdanov jelentősen és álmatagon.

- Egyszerre: zaj, nevetés, fáklyák, csörgő dobszó a parton. Bacchánsnők csapata érkezik futva, dalolva, kiáltozva. De már ezt megrajzolni a maga dolga, költő úr... csak azt szeretném, hogy a fáklyáknak vörös legyen a lángja, s erős a füstje, s a bacchánsnők szeme villogjon a koszorúk alatt, a koszorúk pedig sötétek legyenek. Ne felejtse ki a tigrisbőröket se, és a csészéket, meg az aranyat, a sok, sok aranyat.

- Hol lenne az az arany? - kérdezte Majdanov, sima haját hátravetve, s orrcimpáit tágítva.

- Hol? A vállukon, a kezükön, a lábukon, mindenütt. Azt mondják, hogy a nők az ókorban aranykarikákat viseltek a bokájukon. A bacchánsnők magukhoz hívják a lányokat a ladikból. A lányok abbahagyják a himnuszt, nem tudják folytatni, de nem mozdulnak: a folyó viszi őket a part felé. S hát egyszer csak felemelkedik közülük az egyik... Ezt szépen kell leírni: hogy áll csendesen a holdfényben, s hogy ijednek meg társnői. Már átlépett a ladik peremén, a bacchánsnők körülfogták, s elragadták az éjszakába, a sötétségbe... Aztán: gomolygó füst... és elkeveredik minden. Csak a sikongásuk hallszik még, a lány koszorúja ott maradt a parton.

Zinaida elhallgatott. (Ó! szerelmes! - gondoltam újra.)

- Ennyi az egész? - kérdezte Majdanov.

- Ennyi - felelte Zinaida.

- Ez nem lehet egy egész elbeszélő költemény tárgya - jegyezte meg a költő komolyan -, de lírai költemény írására az eszméjét felhasználhatom.

- Romantikus modorban? - kérdezte Malevszkij.

- Természetesen romantikus modorban, Byron stílusában.

- Véleményem szerint Hugo különb Byronnál - jegyezte meg hanyagul a fiatal gróf -, érdekesebb.

- Hugo elsőrangú író - felelte Majdanov -, de Tonkosejev barátom spanyol regényében, az „El Trovador”-ban...

- Á, ez az a könyv, melyben meg vannak fordítva a kérdőjelek? - vetette közbe Zinaida.

- Az. A spanyoloknál így szokás. Azt akartam mondani, hogy Tonkosejev...

- No! Most megint a klasszicizmusról és romanticizmusról vitatkoznak - vágott közbe Zinaida újból. - Inkább játsszunk valamit!

- Zálogosdit? - kérdezte Lusin.

- Nem, unalmas a zálogosdi; inkább hasonlatosdit. (Ezt a játékot maga Zinaida találta ki; megneveztek egy tárgyat, mindegyikük igyekezett összehasonlítani valamivel, s aki a legjobb hasonlatot mondta, jutalmat kapott.) Zinaida az ablakhoz ment. Az imént szállt le a nap; az égen hosszú, vörös felhők lebegtek magasan.

- Mihez hasonlítanak ezek a felhők? - kérdezte Zinaida, s meg sem várva feleletünket, ezt mondta: - Szerintem olyanok, mint azok a bíborszínű vitorlák, melyek Kleopátra hajóján feszültek, mikor Antonius felé utazott. Emlékszik, Majdanov, maga nemrég beszélt nekem erről.

Mint Polonius a „Hamlet”-ben, valamennyien kimondtuk, hogy a felhők éppen azokhoz a vitorlákhoz hasonlítanak, s hogy különb hasonlatot senki sem talál közülünk.

- És hány éves volt akkor Antonius? - kérdezte Zinaida.

- Bizonyosan fiatal volt még - jegyezte meg Malevszkij.

- Az, fiatal - állította Majdanov meggyőző hangon.

- Bocsánatot kérek - kiáltott fel Lusin -, túl volt a negyvenen.

- Túl a negyvenen - ismételte meg Zinaida, gyors pillantást vetve reá.

Nemsokára hazamentem. - „Szerelmes” - suttogtam önkéntelenül. - „De kibe?”

12

Teltek a napok. Zinaida egyre különösebb, egyre érthetlenebb lett. Egyszer átmentem hozzá: szalmaszéken ült, fejét az asztal éles széléhez szorította. Felegyenesedett... az egész arca könnyben úszott.

- Á! Maga az! - mondta kegyetlen mosollyal. - Jöjjön csak ide.

Odaléptem hozzá: kezét a fejemre tette, hirtelen megragadta a hajam, s csavargatni kezdte.

- Fáj - mondtam végre.

- Á! Fáj! Hát nekem nem fáj? Nem fáj? - ismételte a szót. - Jaj! - kiáltott fel hirtelen, látva, hogy kitépett egy kis fűrtöt a hajamból. - Mit tettem? Szegény mszjő Voldemar!

Gondosan elrendezte a kitépett hajszálakat, ujja köré csavarta s gyűrűskévé formálta.

- Betszem a haját a medalionomba, és viselni fogom - mondta, s szemében még mindig könnyek csillogtak. - Ez talán megvigasztalja egy kicsit... Most pedig: isten vele.

Hazamentem, s otthon kellemetlen helyzetet találtam. Anyámnak komoly beszéde volt apámmal; szemrehányást tett neki valamiért, de apám, szokása szerint, hidegen és udvariasan hallgatott - s hamarosan kikocsizott. Nem hallottam, hogy miről beszélt vele anyuska, de nem is érdekelt; csak arra emlékszem, hogy mikor a jelenetnek vége volt, behívatott a szobájába, s nagy felháborodással kérdőre vont, amiért olyan sűrűn járok el a hercegnéhez, aki az ő kifejezése szerint, *une femme capable de tout*.⁵ Megcsókoltam a kezét (mindig ezt tettem, ha meg akartam rövidíteni az ilyen beszélgetést), s felmentem a szobámba. Zinaida könnyei teljesen megzavartak; igazán nem tudtam, melyik gondolatomnál álljak meg, s magam is közel voltam a síráshoz: hiszen hiába voltam tizenhat éves, még gyermek voltam. Már nem gondoltam többé Malevszkijra, bár Belovzorov napról napra fenyegetőbben viselkedett, s olyan szemeket vetett az ügyes grófra, mint farkas a báránynak; én senkire és semmire nem gondoltam. Töprengésekbe merültem, s mindig magányos helyeket kerestem. Különösen szerettem a melegház romjait. Sokszor felkapaszkodtam a magas falra, leültem, s olyan szerencsétlen, elárvult és szomorú ifjúnak éreztem magam, hogy megesett magamon a szívem - s milyen jólestek ezek a bánatos érzések, hogy megittasultam tőlük!

Ott ülök egyszer a falon, nézek a távolba, s hallgatom a harangszót... hirtelen végigfut valami rajtam - nem szélfúvás, nem is remegés, valami fuvalomszerű, valaki közelségének a meg-érzése... Lefelé irányoztam a szemem. Lent az úton, könnyű, szürke ruhában, piros nap-ernyővel a vállán, gyors lépésekkel Zinaida haladt. Meglátott, megállt s szalmakalapjának a karimáját felhajtva, rám emelte két bársonyos szemét.

- Mit csinál maga odafenn a magasban? - kérdezte tőlem különös mosollyal. - Látja - folytatta -, maga azt állítja, hogy szeret engem... ugorjék le hozzám az útra, ha csakugyan szeret.

Alig ejtette ki Zinaida ezeket a szavakat, már le is ugrottam, mintha valaki meglökött volna hátulról. A fal körülbelül két öl magas volt. Lábbal értem a földet, de a rázkódás olyan erős volt, hogy nem tudtam megőrizni az egyensúlyomat: elestem és egy pillanatra elveszítettem az eszméletemet. Mikor magamhoz tértem, még csukott szemmel, magam mellett éreztem Zinaidát.

- Kedves gyermekem - mondta fölém hajolva, s nyugtalanság és gyengédség volt a hangjában -, hogy tehetted ezt, hogy engedelmeskedhettél... Hiszen szeretlek... kelj fel.

A melle az enyém mellett lélegzett, keze megsimogatta fejemet, s hirtelen - mi történt akkor velem! - puha, üde szája elkezdte csókkal borítani az arcomat... Megérintette az ajkam... De Zinaida akkor már arcom kifejezéséről bizonyosan megsejtette, hogy magamhoz tértem, bár nem nyitottam ki a szemem - s gyorsan felemelkedve, megszólalt: - „De hát keljen már fel, maga csintalan, esztelen; miért fekszik itt a porban?” - Felemelkedtem. - Adj ide a nap-ernyőmet - mondta Zinaida -, látja, hova dobtam; de ne nézzen úgy rám... Micsoda butaság ez? Nem sértette meg magát? Bizonyosan összecsiszte a csalán. Mondom, ne nézzen rám... De

⁵ Mindenre képes nő (*francia*)

nem érti a szavam, nem felel - tette hozzá, mintha magának mondaná. - Menjen haza, mszjő Voldemar, hozza rendbe magát - s ne merjen utánam jönni, mert különben megharagszom, s többé soha...

Nem mondta végig, amit akart, s gyorsan eltávozott, én meg leültem az útra... nem bírt a lábam. A csalán összecsípte a kezemet, a hátam sajgott, a fejem szédült, de a boldogságnak az az érzése, mely akkor töltött el, nem ismétlődött meg életemben soha többé. Édes kinnal sajgatta minden tagomat, s végül mámoros ugrásokban és felkiáltásokban robbant ki belőlem. Gyermek voltam még valóban.

13

Olyan jókedvű és büszke voltam egész nap, olyan elevenen megőriztem Zinaida csókjait az arcomon, olyan mámoros remegéssel emlékeztem vissza minden szavára, annyira dédelgettem váratlanul jött boldogságomat, hogy már féltem is, látni sem kívántam őt, új érzéseim okozóját. Úgy éreztem, nem is kívánhatok többet a sorstól, most „egy nagyot és utolsót kellene sóhajtanom, s utána meghalnom”. Viszont másnap, mikor a szárnyépületbe mentem, nagy zavart éreztem magamban, s hiába próbáltam szerény fesztelenség álarca mögé rejteni, mely illik az olyan emberhez, aki azt akarja értésül adni, hogy nem tud titkot tartani. Zinaida nagyon egyszerűen, teljesen nyugodtan fogadott, csak az ujjával fenyegetett meg, s azt kérdezte, nincsenek-e kék foltjaim. Szerény fesztelenségem és titokzatosságom, s velük együtt zavarom is egy szempillantás alatt eltűnt. Természetesen nem vártam semmi különöst, de Zinaida nyugodtsága hideg zuhanyként hatott reám: megértettem, hogy gyermek vagyok - s nagyon megnehezült a szívem! Zinaida fel és alá járt a szobában, s valahányszor rám nézett, mindig gyors mosoly suhant át az arcán; de tisztán láttam, hogy gondolatai messze járnak... „Beszélni kellene vele a tegnapi dologról - gondoltam magamban -, megkérdezni tőle, hogy hova sietett hogy megtudjam végérvényesen...”, de csak legyintettem, s leültem a sarokban.

Bejött Belovzorov; örültem neki.

- Nem találtam magának jó erkölcsű lovat - mondta szigorú hangon. - Freitag kezeskednék egyért, de én nem bízom ebben. Félek.

- Mitől fél, ha szabad kérdeznem - tudakolta Zinaida.

- Mitől? Hiszen maga nem tud lovagolni. Isten ments, hogy baleset érje! De hát mi is ötlött hirtelen az eszébe!

- Hát ez az én dolgom, kedves fenevadam. Akkor megkérem Pjotr Vaszilevicsot... (Apámat Pjotr Vaszilevicsnak hívták. Csodálkoztam, hogy ilyen könnyen és szabadon mondta ki a nevét, mintha meg volna győződve szolgálatkészségéről.)

- Micsoda? - kérdezte Belovzorov. - Maga vele akar kilovagolni?

- Vele vagy mással, ez magának mindegy lehet. Csak magával nem.

- Velem nem - ismételte Belovzorov. - Ahogy tetszik. Tudja mit? Szerzek magának lovat.

- De vigyázzon, nehogy valami lassú tehén legyen. Előre is figyelmeztetem, hogy vágatni akarok.

- Hát csak vágasson, kérem. De kivel? Malevszkijjal kilovagol majd?

- S vele miért ne, harcosom? No, nyugodjék meg - tette hozzá -, s ne villogtassa a szemét. Magát is elviszem. Tudhatja, hogy Malevszkij nekem most... pfuj!... - Megrázta a fejét.

- Csak azért mondja, hogy megvigasztaljon - dörögte Belovzorov.

Zinaida hunyorított.

- Ez magát megvigasztalja?... Ó... ó... ó... harcosom! - mondta végre, mintha más szót nem találta. - És maga, mszjő Voldemar, jönne velünk lovagolni?

- Nem szeretek... nagy társaságban - mormogtam fel sem nézve.

- Jobban szereti a tête-à-tête-et?⁶ Hát: szabadság a szabadnak, s mennyország az üdvözlőnek - mondta Zinaida felsóhajtva. - Menjen már, Belovzorov és buzgólkodjék. Nekem holnapra kell a ló.

- Igenis; hát a pénzt honnan veszed? - avatkozott a beszédbe a hercegné.

Zinaida összehúzta szemöldökét.

- Mamától nem kérek: Belovzorov megbízik bennem.

- Megbízik, megbízik... - dünnyögte a hercegné, s hirtelen torkaszakadtából elkiáltotta: - Dunyaska!

- Maman, én csengőt ajándékoztam magának - jegyezte meg a hercegkisasszony.

- Dunyaska! - ismételte az öregasszony.

Belovzorov elköszönt; én is elmentem vele... Zinaida nem tartóztatott.

14

Másnap reggel korán keltem, botot vágtam magamnak, s kimentem a sorompón túlra. - Megyek - gondoltam magamban -, hogy kiszellőztessék magamból a bánatot. Gyönyörű nap volt, napsugaras, de nem túlságosan meleg. Vidám, üde szellő járt a föld felett, ritmikusan suhogott és játszadozott, mindent megmozgatott, de semmit sem nyugtalanított. Sokáig kószáltam a hegyeken, az erdőkben; nem éreztem boldognak magam, azzal a szándékkal mentem el hazulról, hogy künn átengedem magam a szomorúságnak; de a fiatalság, a csodaszép idő, a friss levegő, a gyors járás öröme, a magányos heverés a sűrű fűben - győzött; felejtethetetlen szavainak és csókjainak friss emlékei megint a lelkemben zsongtak. Jólesett elgondolnom: mégsem lehet, hogy Zinaida ne szolgáltatson igazságot elszántságomnak, hősiességemnek... „Mások különbek neki - gondoltam -, sebj! De mások csak mondják, hogy tesznek valamit, én pedig tettem... És még mit nem volnék képes tenni érte!...” Fantáziám működni kezdett. Elképzeltem, hogy mentem ki ellenség kezéből, hogy szabadítom ki, vérem ontásával, a börtönből, hogy halok meg lábainál. Eszembe jutott egy kép, mely fogadószobánk falán függött: Malek-Adel elragadja Mathildát... de akkor egy nagy tarka harkály megjelenése kötötte le figyelmemet, mely szorgoskodva kúszott felfelé egy vékony nyírfatörzsön, s nyugtalanul nézegetett ki mögüle, hol jobbra, hol balra, mint egy muzsikás a nagybőgő mögül.

Aztán dalolni kezdtem: „Nem a fehér hó”... majd rákezdtam az akkoriban jól ismert románcra: „Várlak, mikor csélcsep zefir fuvalma”; aztán hangosan elkezdtem szavalni Homjakov tragédiájából Jermak szózatát a csillagokhoz, megpróbáltam verset költeni szentimentális stílusban, ki is találtam a vers zárósort: „Ó, Zinaida! Zinaida!”, de nem lett a versből semmi, s közben eljött az ebéd ideje. Leszálltam a völgybe; keskeny homokos ösvény kígyózott benne a város felé. Megindultam az ösvényen... Lópaták tompa dobbanása hallatszott mögöttem.

⁶ Négyszemközt (francia)

Hátranéztem, önkéntelenül megálltam, s levettem a sapkám: apám volt Zinaidával. Egymás mellett lovagoltak. Apám mondott neki valamit, egész felsőtestével hozzáhajolt, s a ló nyakára támaszkodott kezével, mosolygott; Zinaida némán hallgatta, szigorúan lesütötte szemét, s összeszorította ajkát. Előbb csak kettejüket láttam, csak néhány pillanat múlva bukkant fel a völgy kanyarulatából Belovzorov, huszáruhában, mentében, tajtékos fekete paripán. A jó paripa rázta a fejét, fűjt és táncolt; lovasa hol fékezte, hol sarkantyúzta. Félreálltam. Apám rövidebbre fogta a gyeplőt, elhajolt Zinaidától; a lány lassan ráemelte szemét - s mind a ketten vágatni kezdtek... Belovzorov utánuk eredt lovával, kardja csörömpölt... „Vörös, mint a rák - gondoltam magamban -, de Zinaida... miért olyan sápadt? egész reggel lovagolt... és sápadt?”

Meggyorsítottam a lépteimet, s hazaértem, pontosan ebéd előtt. Apám már ott ült anyám karosszéke mellett, átöltözve, megmosdva, frissen, s egyenletes, csengő hangján a *Journal des Débats* tárcáját olvasta fel neki; de anyám különösebb figyelem nélkül hallgatta, s mikor engem meglátott, azt kérdezte, hol voltam egész nap, s hozzátette, hogy nem szereti, ha isten tudja, hol és isten tudja, kivel csatangolok. De hiszen egyedül sétálgattam, akartam felelni, de apámra néztem s hallgattam, magam sem tudom, miért.

15

A következő öt-hat napon alig láttam Zinaidát: azt a hírt terjesztette magáról, hogy beteg, ez azonban nem akadályozta meg látogatóit abban, hogy a szárnyépületben megjelenjenek - ahogy ők mondták: inspekcióra; csak Majdanov nem jött el, mert ő mindjárt elvesztette a kedvét s unatkozott, mihelyt nem volt alkalma elragadtatásba esni. Belovzorov komoran ült a sarokban, egészen begombolkozva, kivörösödve; Malevszkij gróf finom arcán állandóan gonosz mosoly bujkált; valóban elvesztette Zinaida kegyét, s különös igyekezettel járt az öreg hercegné kedvében, bérelt kocsiban elvitte a tábornok-kormányzóhoz; ez a kirándulás egyébként rosszul sikerült, s Malevszkijnek kellemetlensége is lett belőle, emlékeztették bizonyos tisztekkel történt esetre - s ő kénytelen volt kijelenteni, hogy akkor még tapasztalatlan volt. Lusin kétszer is eljött naponta, de nem sokáig maradt; kissé féltem tőle legutóbbi beszélgetésünk óta, de egyúttal őszinte vonzódást is éreztem iránta. Egyszer eljött velem sétálni a Nyeszkuksnij-kertbe, nagyon kedélyes és kedves volt, megismertetett különböző füvek és virágok nevével és tulajdonságaival, s egyszerre - egészen váratlanul - a homlokára ütött s felkiáltott: „Én én, bolond, azt hittem, hogy kacér! Úgy látszik, édes feláldozni magunkat másokért.”

- Mit akar ezzel mondani? - kérdeztem.

- Magának semmit se akarok mondani - felelte Lusin szaggatottan.

Zinaida kitért előlem: megjelenésem - lehetetlen volt észre nem vennem - kellemetlenül hatott reá. Önkéntelenül elfordult tőlem... önkéntelenül: ez keserített, ez sújtott le, de nem volt mit tenni: igyekeztem nem kerülni a szeme elé, csak távolból lestem meg, ami azonban nem mindig sikerült. Valami érthetetlen átalakulás ment végbe benne: az arca, az egész egyénisége megváltozott. Ez a változás egyszer különösen meghökkentett - egy csendes, meleg estén. Alacsony kis padon ültem, terebélyes bodzabokor alatt; szerettem ezt a helyet: onnan látni lehetett Zinaida szobájának ablakát. Ott ültem; fejem felett a sötétedő lomb között egy kis madár nyugtalankodott; elnyúlt testtel szürke macska osont óvakodva a kertben, az első bogarak mély zúgása hallatszott a még átlátszó, de már fénytelen levegőben. Ültem, az ablakot néztem, s vártam, nem nyílik-e: s lám csak - kinyílt, s megjelent benne Zinaida. Fehér ruha volt rajta - s ő maga is, arca, válla, keze olyan fehér volt, mint a fehérített vászon. Sokáig mozdulatlanul állt, sokáig nézett összevont szemöldöke alól mozdulatlanul egyenesen előre.

Ilyen tekintettel nem láttam még soha. Majd összeszorította a kezét, erősen, nagyon erősen, az ajkához emelte, a homlokához - s hirtelen szétterpesztett ujjaival hátravetette füle mellől a fürtöket, megrázta haját, s egy elszántságot kifejező, felülről lefelé irányuló fejmozdulatot téve, becsapta az ablakot.

Három nap múlva találkozott velem a kertben. Félre akartam húzódni, de ő maga állított meg.

- Adj ide a kezét - mondta a régi kedvességgel -, már rég nem beszélgettünk egymással.

Ránéztem: a szeme szelíden fénylett, az arca olyan volt, mintha ködön át mosolyogna.

- Még mindig beteg? - kérdeztem.

- Nem, az már elmúlt - felelte, s leszakított egy kisebb rózsát. - Egy kissé fáradt vagyok, de az is elmúlik.

- És megint olyan lesz, mint azelőtt? - kérdeztem.

Arcához emelte a rózsát, s nekem úgy tetszett, mintha a virító színű szirmok visszfénye arcára hullana.

- Talán megváltoztam? - kérdezte.

- Meg bizony, megváltozott - feleltem halkan.

- Hideg voltam magához... tudom - kezdte Zinaida -, de nem kellett volna zokon vennie... nem tehettem másként... No de miért beszéljünk erről!

- Maga nem akarja, hogy szeressem... ez az oka! - kiáltottam fel komoran, önkéntelen kitöréssel.

- Dehogynem, szeressen, de nem úgy, mint eddig.

- Mit mond?

- Legyünk jó barátok... azt mondom - Zinaida megszagoltatta velem a rózsát. - Ide hallgasson, hiszen én sokkal idősebb vagyok magánál, nagynénje lehetnék, de ha nem is nagynénje: nénje. Maga pedig...

- Én a maga szemében gyermek vagyok - szakítottam félbe.

- Hát persze hogy gyermek, de kedves, jó és okos gyermek, akit nagyon szeretek. Tudja, mit? Mától kezdve apródommá nevezem ki, s ne felejtse el, hogy az apródoknak nem szabad úrnőik mellől távozniuk. Itt van új tisztségének a jelvénye - tette hozzá, s zekém gomblyukába tűzte a rózsát -, maga iránt tanúsított kegyünk jele ez.

- Maga régebben kegyének más jeleivel tüntetett ki - mormogtam.

- Á! - mondta erre Zinaida, s oldalról nézett reám. - Milyen jó memóriája van! Hiszen én most is kész vagyok... - S hozzám hajolva, tiszta és nyugodt csókot nyomott a homlokomra.

Csak néztem őt, ő pedig elfordult, és ezt mondta: „apródom, kövessen”, s megindult a szárny-épület felé. Követtem őt - de még mindig nem értettem a dolgot. „Ez a szelíd, meggondolt lány... ugyanaz a Zinaida volna, akit ismertem?” A járását is nyugodtabbnak láttam - s mintha egész alakja fenségesebb és karcsúbb lett volna...

S Úristen! Milyen új erővel lobbant fel bennem a szerelem!

Ebéd után ismét összegyűltek a szárnyépületben a vendégek - a hercegkisasszony is kijött hozzájuk. Teljes számban együtt volt a társaság, mint azon az első, felejthetetlen esten. Még Nyirmackij is odavánszorgott; Majdanov valamennyiüknél korábban érkezett ez alkalommal - új verseket hozott. Megint elkezdődött a zálogosdi, de most elmaradtak a múltkori különös csintalanságok, bolondozások, zajongások - a cigányos vonások eltűntek. Zinaida új hangulatot teremtett társaságunkban. Én mellette ültem, az apródság jogán. Többek közt azt javasolta, hogy az, aki záloggal adós, mesélje el egy álmát. De az ötlet nem vált be. Az álmok vagy nem voltak érdekesek (Belovzorov azt álmodta, hogy kárászokkal etette meg a lovát, s hogy a lónak fafeje volt), vagy kitaláltak, nem természetesek voltak... Majdanov egy egész elbeszéléssel traktált meg: voltak benne sírboltok, lantos angyalok, beszélő virágok, messziről szálló hangok. Zinaida nem hagyta, hogy befejezze.

- „Ha már a kitalálásnál tartunk - mondta -, meséljen el mindenki valami teljesen költött esetet.” - Megint Belovzorovnak jutott az elsőség.

A fiatal huszár zavarba esett.

- Én nem tudok kitalálni semmit! - kiáltott fel.

- Badar beszéd! - csapott le rá Zinaida. - Képzeld el például, hogy házasember, s mondja el nekünk, hogy töltené az idejét a feleségével. Bezárná a szobába?

- Bezárnám.

- És maga is ott maradna vele?

- Feltétlenül vele maradnék.

- Nagyszerű. S ha ő ezt megunná, s megcsalná magát?

- Megölném.

- De ha megszökne?

- Utolérném, s mégiscsak megölném.

- Úgy. No és tegyük fel, hogy én lennék a maga felesége, mit csinálna akkor?

- Magamat ölném meg...

Zinaida elnevette magát.

- Látom, nem teketóriázik.

A második zálognál Zinaidára került a sor. Felnézett a mennyezetre, s gondolkozni kezdett.

- Hallgassanak ide - kezdte végre -, mit találtam ki én. Képzeltének el egy pompás palotát; nyári éjszakát s egy csudaszép bált. Egy fiatal királynő bálja ez. Mindenütt arany, márvány, kristály, selyem, fény, gyémánt, virág, jó illatú füst: a fényűzésnek minden leleménye.

- Szereti a fényűzést? - szakította félbe Lusin.

- A fényűzés szép, és én minden szépet szeretek.

- A gyönyörűnél is jobban? - kérdezte Lusin.

- Ez ravasz kérdés, nem értem. Ne zavarjon. Tehát: a csudaszép bál. Sok-sok vendég, mind fiatalok, szépek, vitézek, s valamennyien örülten szerelmesek a királynőbe.

- Hát nők nincsenek a vendégek között? - kérdezte Malevszkij.

- Nincsenek... azaz hogy várjon... vannak.

- Azok is mind szépek?

- Gyönyörűek. De a férfiak valamennyien a királynőbe szerelmesek. Magas és karcsú... kis arany diadém van fekete hajában.

Zinaidára néztem - ebben a pillanatban mindnyájunknál magasabbnak láttam, olyan ragyogó értelem s olyan hatalom áradt fehér homlokáról és mozdulatlan szemöldökéről, hogy ezt gondoltam: „Te magad vagy ez a királynő!”

- Valamennyien körülötte tolonganak - folytatta Zinaida -, s a leghízelgőbb szavakkal áradoznak.

- És ő szereti a hízelgést? - kérdezte Lusin.

- Milyen kiállhatatlan! Mindig félbeszakít... Hát ki nem szereti a hízelgést?

- Még csak egy utolsó kérdést - jegyezte meg Malevszkij -, van a királynőnek férje?

- Erre nem is gondoltam. Nincs... minek lenne férje?

- Hát persze - kapta fel a szót Malevszkij -, minek lenne férje?

- Silence!⁷ - kiáltotta Majdanov, aki rosszul beszélt franciául.

- Merci - köszönte meg Zinaida. - Tehát: a királynő hallgatja, amit mondanak, hallgatja a zenét, de nem néz egyik vendégre sem. Hat ablak a mennyezettől a padlóig teljesen kitérve, s mögöttük a sötét égen a nagy csillagok, s a sötét kertben a nagy fák. A királynő lenéz a kertbe. Ott a fák mellett szökőkút van: fehérlik a homályban - felnyúlik hosszan, mint valami kísértet. A királynő a szavakon és muzsikán át hallja a víz csendes csobogását; néz-néz, és azt gondolja: maguk, uraim, valamennyien nemesvéruék, okosak, gazdagok, körülvettek engem, sokra tartják minden egyes szavamat, mindannyian készek lábam előtt meghalni értem, uralkodom magukon... de ott a csobogó víz mellett áll és vár reám az, akit szeretek, aki uralodik felettem. Rajta nincs ékes ruha, sem drágakő, senki sem ismeri, de vár engem, és bizonyos benne, hogy ott leszek... s ott is leszek, és nincs olyan hatalom, mely vissza tudna tartani, ha hozzá akarok menni s vele akarok maradni, elveszve vele ott a sötét kertben, a lombuhogásban, szökőkútsobogásban...

Zinaida elhallgatott.

- Ezt... csak úgy kitalálta? - kérdezte ravaszul Malevszkij.

Zinaida rá sem nézett.

- És mit tennénk, uraim - szólalt meg hirtelen Lusin -, ha mi is a vendégek közt volnánk, s tudnók, hogy ki az a boldog ember ott a szökőkútnál?

- Várjon csak, várjon - szakította félbe Zinaida -, magam mondom meg, hogy ki-kik mit tenne maguk közül. Maga, Belovzorov párbajra hívná; maga, Majdanov, epigrammát írna róla, különben nem: maga nem tud epigrammát írni; maga hosszú jambikus verset írna Barbier modorában, s megjelentetné alkotásait a „Tyelegraf”-ban. Maga, Nyirmackij, kölcsönkérne tőle... de nem: kölcsönt adna neki kamatra, maga, doktor... - Itt megállt... - No, lám: magáról nem tudom, hogy mit csinálna.

- Mint udvari orvos - felelte Lusin -, azt tanácsoltam volna a királynőnek, hogy ne adjon bálakat, ha a vendégekkel nem törődik.

⁷ Csend (*francia*)

- Lehet, hogy igaza lett volna. És maga, gróf?
- Nos, én? - kérdezte gonosz mosolyával Malevszkij.
- Maga mérgezett cukorkát adott volna neki.

Malevszkij arca kissé elborult, s egy pillanat alatt zsidós kifejezésűvé vált, de nyomban utána kacagni kezdett.

- Ami pedig magát illeti Voldemar - folytatta Zinaida -, no de elég ebből, kezdjünk más játékot.

- Mszjő Voldemar, a királynő apródjának tisztében, az uszályát tartotta volna, mikor lefut a kertbe - jegyezte meg Malevszkij epésen.

Elpirultam, de Zinaida gyorsan a vállamra tette a kezét, felállt, s ezt mondta remegő hangon, halkán:

- Sohasem adtam nagyméltóságodnak jogot arra, hogy szemtelen legyen, ezért kérem távozzék.
- Kérem, hercegisasszony - mormogta Malevszkij egészen elsápadva.
- A hercegisasszonynak igaza van - kiáltotta Belovzorov, s ő is felállt.
- Ezt, isten bizony, nem vártam - folytatta Malevszkij -, az én szavaimban, úgy érzem, nem volt semmi olyan... eszem ágában sem volt megsérteni magát. Bocsásson meg.

Zinaida hidegen végignézte, s hidegen elmosolyodott.

- Nem bánom, maradjon - mondta aztán hanyag kézmozdulattal. - Mi, mszjő Voldemarral hiába haragudnánk. Maga szeret epéskedni... szolgáljon egészségére.

- Bocsásson meg - ismételte Malevszkij, s én, visszaemlékezve Zinaida mozdulatára, megint arra gondoltam, hogy királynő sem tudott volna vakmerő fickónak ajtót mutatni nagyobb méltósággal. A zálogosdi már csak rövid ideig tartott e kis jelenet után; egy kicsit mindenki kényelmetlenül érezte magát, nemcsak a jelenet, hanem valami más, meglehetősen határozatlan, de súlyos érzés miatt. Senki sem beszélt róla, de mindenki megérezte magában is, szomszédjában is. Majdanov verseiből olvasott fel - s Malevszkij túlzott lelkesedéssel magasztalta a verseket.

- Milyen jónak szeretne most látszani - súgta nekem Lusin.

Nemsokára oszolni kezdett a társaság. Zinaida hirtelen töprengésbe merült; a hercegné kiüzenete, hogy fáj a feje, Nyirmackij a reumájáról kezdett panaszkodni.

Sokáig nem bírtam elaludni, Zinaida elbeszélése szíven ütött.

- Vajon volt benne célzás? - kérdeztem magamtól. - S kire és mire célozhatott?

És ha valóban van mire céloznia - hogy szánhatta rá magát?... Nem, nem, nem lehet - suttogtam egyik égő orcámról a másikra fordulva... De eszembe jutott, milyen volt Zinaida arckifejezése, míg mesélt... eszembe jutott Lusin felkiáltása a Nyeszkucsnyj-kertben, Zinaida hirtelen megváltozása velem szemben - s találgatásokba merültem. „Ki lehet?” Ez a homályba írt két szó valósággal ott állt a szemem előtt - mint alacsony, vészjósló felhő függött fölöttem - éreztem a nyomását - s vártam, hogy nemsokára kirobban belőle a vihar. Sok mindenhez hozzászóltam az utóbbi időben, sok mindent láttam Zaszekinéknál; rendetlenségük, a faggyúgyertya-végek, eltört kések és villák, a komor Vonyifatyij, a rongyos szobalányok, a hercegné modora - ez az egész különös élet többé már nem lepett meg. De ahhoz, amit most

Zinaidában homályosan megsejtettem - nem tudtam hozzászokni... Kalandornő - mondta róla egyszer anyám. Kalandornő volna - ő, bálványom, istenségem! Ez a név égette a lelkem, próbáltam a párnába menekülni előle, felháborodtam, s ugyanakkor mibe bele nem egyeztem volna, mit nem adtam volna érte, ha én lehettem volna az a boldog ember a szökőkútnál!...

A vérem forrt és lüktetett. - „Kert... szökőkút... - gondoltam... - Gyerünk le a kertbe.” Gyorsan felöltöztem, s kiosontam a házból. Sötét volt az éjjel; a fák alig susogtak; az égbolt felől csendes hűvösség áradt, a konyhakertből kaporszag terjedezett. Végigjártam minden fasort; lépteim könnyű nesze hol zavarba ejtett, hol bátorított; megálltam, vártam és hallgattam, hogy dobog a szívem - erősen és gyorsan dobogott. Végre a kerítéshez közeledtem, s egy vékony rúdhoz támaszkodtam. Hirtelen - vagy csak úgy rémlett nekem? - női alak lebbent meg tőlem két lépésnyire... Kimeredő szemmel kutattam a sötétet - visszatartottam a lélegzetemet... Mi ez? Lépéseket hallok, vagy megint a szívem dobog? - Ki az? - rebegetem alig hallhatóan. Ki ez megint? Elfojtott nevetés?... vagy a lombok suhogása - vagy sóhajtás a fülem közelében? Szorongás fogott el... Ki az? - ismételtem még csendesebben.

A levegő egy pillanatra lengedezni kezdett: az égen tüzes csík villant: csillag futott le a magasból. - Zinaida? - akartam kérdezni, de a hang ajkamra fagyott. S egyszerre minden mély hallgatásba merült körös-körül, ahogy ez éjfél tájban gyakran megesik... Még a szöcskék is abbahagyták a ciripelést a fák közt - csak egy kis ablak zörrent valahol. Csak álltam, álltam, aztán visszatértem a szobámba, a kihűlt ágyba. Különös nyugalanságot éreztem: mintha légyotthon lettem volna - s egyedül maradva, idegen boldogság mellett haladtam volna el.

17

Másnap csak futólag láttam Zinaidát: a hercegasszonnyal ment valahová fiákeren. De láttam Lusint is, aki különben alig méltatott köszönésre, s láttam Malevszkijt. A fiatal gróf széles mosollyal üdvözölt, s barátságosan beszélgetni kezdett velem. A szárnyépület valamennyi látogatója közül egyedül ő tudott házunkba férközni: egyedül ő nyerte meg anyám tetszését. Apám nem szívelte, s bántóan udvarias volt hozzá.

- Ah, *monsieur le pages*⁸ - kezdte Malevszkij -, nagyon örülök, hogy találkoztunk. Mit csinál szépséges királynője?

Üde, szép arca olyan ellenszenves volt nekem ebben a pillanatban - s olyan lekicsinylően léha volt a tekintete, hogy egyáltalában nem feleltem neki.

- Még mindig haragszik? - folytatta. - Nincs oka rá. Hiszen nem én adtam magának az apród nevet, az apródok pedig elsősorban a királynők környezetében szoktak tartózkodni. De ha nem haragszik, hadd jegyezzem meg: maga rosszul teljesíti kötelességét.

- Hogyhogy?

- Az apródoknak nem szabad elválniuk királynőjüktől; az apródoknak mindent tudniuk kell, amit úrnőik tesznek, sőt szemmel is kell tartaniuk őket - tette hozzá halkított hangon -, éjjel-nappal.

- Mit akar ezzel mondani?

⁸ Apród úr (*francia*)

- Hogy mit akarok mondani? Azt hiszem, világosan fejezem ki magam. Nappal még hagyján; nappal világosság van, s emberek járnak; de éjjel - akkor jönnek a bajok. Azt tanácsolom, hogy éjjel ne aludjék, s figyeljen, figyeljen, ahogy csak erejéből telik. Jusson eszébe, a kertben, éjjel; a szökőkútnál, ott kell lesben állnia. Hálás lesz érte nekem.

Malevszkij elnevette magát, s hátat fordított. Úgy látszik, nem tulajdonított különösebb jelentőséget annak, amit nekem mondott; elsőrangú misztifikátor híre volt, s azt a tehetségét is ismerték, mellyel álarcosbálokon tréfálta meg az embereket, erre pedig az az öntudatlan hamisság képesítette, mellyel át volt itatva az egész egyénisége... Csak ingerelni akart engem; de minden szava méregként áradt szét ereimben. A vér az agyamra tódult...

„Á! hát így van! - mondtam magamban - jó! Tehát nemhiába húzott valami a kertbe! Ennek nem szabad megtörténni!” - kiáltottam fel, s öklömmel a mellemre ütöttem, bár tulajdonképpen nem tudtam, minek nem szabad megtörténnie. - „Talán Malevszkij maga jön a kertbe - gondoltam (talán kifecsegte titkát: elég szemtelen, hogy ezt tegye) -, vagy valaki más (kertünk palánkja nagyon alacsony volt, s könnyűszerrel át lehetett mászni rajta), de jaj lesz annak, aki a kezembe kerül. Senkinek sem ajánlom, hogy ott találkozzék velem!... Megmutatom az egész világnak; s neki - az áruló Zinaidának (árulónak neveztem őt), hogy bosszút tudok állni!”

Visszatértem a szobámba, elővettem az íróasztalból a nemrég vásárolt angol bicskám, megtapogattam a penge hegyét, összevontam a szemöldökömet, s olyan hideg és kemény elhatározottsággal dugtam a zsebembe, mintha az ilyesmi nem is volna szokatlan nekem, s mintha nem első ízben tenném. Szívem megduzzadt és megkeményedett: késő éjjelig nem simult ki a szemöldököm, s nem nyitottam szét az ajkamat, állandóan fel és alá jártam, zsebemben a megmelegedett kést szorongatva, s valami rettenetesre készültem. Ezek az új és szokatlan érzések annyira foglalkoztattak, sőt felvidítotak, hogy tulajdonképpen alig gondoltam Zinaidára. Állandóan Aleko, a fiatal cigány járt az eszemben; „... hova, hova szép fiatalember? - Feküdj csak...” aztán: „mindent telefröcsköltél vérrel!... Jaj, mit tettél?... Semmit!” Milyen kegyetlen mosollyal ismételtam ezt a szót: semmit! Apám nem volt otthon; de anyám, aki egy idő óta majdnem állandó, fojtott ingerültség állapotában volt, figyelni kezdett baljóslatú képemre, s így szólt hozzám vacsora után: - Miért nézel olyan morcosan, mint az egér a kására? - Én csak elnézően elmosolyodtam, s feleletül ezt gondoltam magamban: „Ha tudná!” Tizenegyet ütött az óra; szobámba vonultam, de nem feküdtem le; megvártam az éjfél; végre elütötte a tizenkettőt. „Itt az idő!” - suttogtam fogaim közt s állig begombolkozva, sőt kabátujjamat feltúrva, lementem a kertbe.

Előre kinéztem volt a helyet, ahol leselkedem: a kert végén, ott, ahol a mi telkünket a Zaszekinéktől elválasztó kerítés egy közös falhoz támaszkodott, magányos fenyőfa volt; lehajló, sűrű ágai alá állva mindent jól láthattam körül, már amennyire az éjjeli homály megengedte. Ösvény kanyargott arra, melyet mindig titokzatosnak éreztem: kígyószerűen kúszott el a kerítés mellett, átmászás nyomai voltak a kerítésnek ezen a helyén, s onnan kerek, sűrű akáclugashoz vitt az ösvény. Elértem a fenyőt, törzsének támaszkodtam, s leskelődni kezdtem.

Az éjszaka olyan csendes volt, mint a tegnapi; de az égen kevesebb volt a felhő - s a bokrok, sőt a magasabb virágok körvonalai is tisztán látszottak. A várakozás első pillanatai gyötrők voltak, szinte rémesek. Mindenre elszántam magam, csak azt fontolgattam: hogy járjak el? Ezt mennydörögjem: „Hová mész? Állj! Valld be... vagy meghalsz!” - vagy egyszerűen döfjek... Minden hangot, minden neszt, susogást jelentősnek és szokatlannak éreztem... Készülődtem... Előrehajoltam... De eltelt egy fél óra, el egy óra is: a vérem megcsendesedett, lehűlt; a tudat, hogy hiába teszem ezt, s hogy kissé nevetséges is vagyok, s hogy Malevszkij csak tréfát űzött belőlem - kezdett belopózni a lelkembe. Elhagytam leshelyemet, s körüljártam az egész kertet. Különös volt: sehol a legkisebb neszt sem lehetett hallani; minden elpihent; még a kutyánk is

aludt gomolyagba csavarodva a kiskapunál. Felmásztam a melegház romjára, magam előtt láttam a távolba futó mezőt, eszembe jutott találkozásom Zinaidával, és elgondolkoztam...

Megrezzentem... Úgy rémlett, mintha egy kinyílt ajtó csikordulását hallanám, majd egy kettétörő ág reccsenését... Két ugrással lent termettem a romról - s egészen megdermedtem. Könnyű, gyors, de óvatos léptek nesze hallatszott tisztán a kertben... Felém közeledtek. „Most itt van... végre itt van!” - dobbant a szívembe. Görcsös mozdulattal kihúztam a bicskát a zsebemből, görcsös mozdulattal kinyitottam - vörös szikrák örvénylettek a szememben - az ijedtségtől és dühtől remegett a haj a fejemben... A lépések egészen felém közeledtek - lehajoltam s arra felé húzódtam... Megjelent egy férfi... Úristen! az apám volt!

Azonnal ráismertem., bár teljesen beburkolózott sötét köpenyébe, s a köpenyt az arcára húzta. Lábujjhegyen haladt el mellettem. Nem vett észre, bár semmi sem takart engem, de úgy összehúztam magam, s úgy összezsugorodtam, hogy úgy látszik, a föld színével voltam egyenlő. A féltékeny, gyilkolni kész Othello egyszerre iskolásfiúvá változott. Annyira megrémültem apám váratlan megjelenésétől, hogy az első pillanatokban azt sem vettem észre, honnan jött, és merre tűnt el. Csak azután egyenesedtem fel, s gondoltam el: „Miért jár az én apám éjjel a kertben” - mikor újra elcsendesült minden körülöttem. Ijedtemben leejtettem a kést a földre, de nem is kezdtem keresni; nagyon szégyelltem magam. Egy csapásra kijózanodtam. Visszatérés közben mégis odamentem a bodzabokor alatt álló kis padhoz, s Zinaida hálószobájának ablaka felé néztem. A nem nagy, kissé hajlott ablaküvegek homályosan kéklettek az égboltról szivárgó gyenge fényben. Egyszerre mintha változni kezdett volna a színük... Mögöttük - láttam, tisztán láttam - óvatosan és lassan leereszkedett a fehér függöny, le az ablakpárkányáig - s megállt mozdulatlanul.

- Mit jelent ez? - szoltam hangosan, szinte önkéntelenül, mikor megint a szobámban találtam magam. Álom ez, véletlenség, vagy... A feltevés, mely hirtelen megvillant a fejemben, olyan új és különös volt, hogy nem is mertem magam átengedni neki.

18

Reggel fejfájással ébredtem. Tegnap nyugtalanságom eltűnt. Döbbszent értetlenség s eddig nem ismert szomorúság váltotta fel - mintha valami meghalt volna bennem.

- Miért néz úgy, mint a házinyúl, melynek kivették a fél agyvelejét? - kérdezte Lusin, mikor találkoztunk. Reggelizés közben lopva hol apámra, hol anyámra néztem: apám, szokása szerint, nyugodt volt; anyám, szokása szerint, titkoltan ingerült. Vártam, nem szól-e hozzám apám, ahogy néha szokta, barátságosan... De még a mindennapi, hideg nyájasságát sem éreztettem velem. „Elmondjak mindent Zinaidának? - tűnődtem... - De hiszen úgyis mindegy - közöttünk mindennek vége.” Elmentem hozzá, de nemcsak hogy nem szoltam neki arról, de még beszélgetnem sem sikerült vele úgy, ahogy szerettem volna. Szünidőre eljött a herceg-néhez Pétervárról a fia, egy tizenkét éves hadapród; Zinaida tüstént rám bízta az öccsét.

- Kedves Vologyám (most először nevezett így), itt a kis barátja. Őt is Vologyának hívják. Szeresse meg, kérem; vadóc még, de jó szíve van. Mutassa meg neki a Nyeszukcsnij-kertet, sétálgasson vele, vegye pártfogásába. Ugye megteszi? Hiszen maga is olyan jószívű!

Gyengéden a két vállamra tette a két kezét, s én egészen elvesztettem a fejem! Ennek a kisfiúnak a megérkezése engem is kisfiúvá változtatott. Szótlanul néztem a fiúra, s ő is némán szegezte reám a szemét. Zinaida nevetésbe tört ki, s egymás felé taszigált bennünket.

- De hát öleljétek meg egymást, gyerekek! - Megöleltük egymást.

- Akarja, hogy elvezessem a kertbe? - kérdeztem a hadapródtól.

- Legyen szíves - felelte rekedt, igazi hadapródhangon.

Zinaida megint elnevette magát... Ilyen gyönyörű pirosságot még sohasem láttam az arcán. Elmentünk a hadapróddal. Volt a kertünkben egy régi hinta. Felültem a vékony deszkalapra, s hintáztatni kezdtem. Mozdulatlanul ült vastag posztóból készült, széles aranyújtású, új egyenruhácskájában, s erősen fogta kétfelől a kötelet.

- De hát gombolja ki a gallérját - mondtam neki.

- Maradhat, megszoktuk mi ezt, kérem - felelte s köhögött. Hasonlított a nénjéhez; különösen a szeme emlékeztetett rá. Jólesett, hogy szívességet tehetek a fiúnak, de ugyanakkor az a sajgó szomorúság is emésztette a lelkemet. „Most igazán gyerek vagyok - gondoltam -, de tegnap...” Eszembe jutott, hogy tegnap este hol ejtettem el a zsebkésemet, s megkerestem. A hadapród elkérte tőlem, letépte egy medvegyökér vastag szárát, sípot vágott belőle, s elkezdett sípolni. Othello is belefűjt.

De este ugyanez az Othello, Zinaida kezére borulva sírt, mikor a lány a kert egyik szögletében megtalálta, s megkérdezte tőle: miért olyan szomorú? Úgy patakozott a könnyem, hogy Zinaida megijedt.

- Mi baja? Mi baja, Vologya? - ismételtette, s amikor látta, hogy tovább sírok, s kérdésére nem felelek, meg akarta csókolni ázott arcomat. De én elfordultam, s zokogás közben suttogtam.

- Mindent tudok; miért játszott velem?... Miért kellett magának az én szerelmem?

- Vétkeztem maga ellen, Vologya... - szólalt meg Zinaida. - Nagyot vétkeztem... - folytatta és összeszorította a kezét. - Milyen sok rossz és sötét és bűnös hajlandóság van bennem... De most nem játszom magával, szeretem magát, nem is sejti, hogy miért és mennyire... De hát... mit tud maga?

Mit mondhattam neki? Elöttem állt, és rám nézett, és én az övé voltam egészen, tetőtől talpig, mihelyt reám nézett... Negyedórával később már a hadapróddal és Zinaidával versenyt szaladgáltunk: nem sírtam, hanem nevettem, bár dagadt szemhéjaim alól hullott a könny a nevetéstől: nyakkendőm helyett Zinaida szalagja volt a nyakamra kötve, s felkiáltottam örömben, ha sikerült elkapnom a derekát. Mindent tehettem velem, amit akart.

19

Nagy zavarba estem volna, ha valaki arra biztat, hogy mondjam el részletesen, mi történt velem egy hét alatt, szerencsétlen éjjeli kirándulásom után. Különös, lázas időszak volt, káoszszerű, melyben a legellentétebb érzések, gondolatok, gyanakvások, remények és szenvedélyek kavargtak förgetegesen; féltem magamba nézni, ha ugyan tud egy tizenhat éves fiú magába nézni, féltem magamnak bármiről is számot adni; siettem élni a napot, hogy jöjjön az este; de éjjel aludtam... gyermeki könnyelműség segített ebben. Nem akartam tudni, szeretnek-e, s nem akartam bevallani magamnak, hogy nem szeretnek; apámat kerültem, de Zinaidát nem tudtam kerülni... Ha társaságában voltam, tűz égetett... de minek tudjam, miféle tűz volt az, amelyben égtem és olvadoztam, mikor olyan boldog olvadozás és égés volt ez. Átengedtem magam minden benyomásomnak, s ravasz játékot űztem önmagammal, elfordultam emlékeimtől, s behunytam a szemem az előtt, amit előre éreztem... Ez a gyötrelmem úgysem tarthatott volna sokáig... egy mennyköcsapás egyszerre mindennek véget vetett, s engem új kerékvágásba zökkentett.

Mikor egyszer hosszabb sétából jöttem meg ebédre, csodálkozással értesültem róla, hogy egyedül ebédelek, apám elutazott, anyám gyengélkedik, nem kívánja az ételt, s bezárkózott a hálósobájába. Az inasok arckifejezéséből kitalálhattam, hogy valami egészen rendkívüli történt... Kérdezgetni nem mertem őket, de volt egy barátom, Filipp, a fiatal büféinas, szenvedélyes verskedvelő és gitárjátékos - hozzá fordultam. Megtudtam tőle, hogy apám és anyám között borzasztó jelenet játszódott le (a cselédszobában is mindent lehetett hallani az utolsó szóig; sok volt, amit franciául mondtak, de Mása szobalány öt évig egy Párizsból jött varrónőnél dolgozott, és mindent megértett); anyám apámnak szemére lobbantotta hűtlenségét, ismeretségét a szomszéd hercegkisasszonnyal, apám eleinte mentegetőzött, aztán fellobbant, s ő is valami kemény szót mondott anyámnak (talán az „évei számáról”), mire anyám sírva fakadt; anyám meg egy váltóról tett említést, melyet állítólag apám az öreg hercegnének adott, s nagyon rossz véleményt mondott róla, de a kisasszonylánnyáról is, s akkor apám megfenyegette.

- S az egész baj - folytatta Filipp - egy névtelen levélről eredt, de hogy ezt ki írta - nem lehet tudni; mert különben nem lett volna ok arra, hogy ezek a dolgok kipattanjanak.

- Hát volt valami? - kérdeztem szorongva, s a kezem és lábam közben kihűlt, s legbensőmben valami remegést éreztem.

Filipp sokatmondóan hunyorított.

- Volt. Az ilyesmit nem lehet eltitkolni; lehetett az édesapja ebben a dologban bármilyen óvatos - de hát kocsit például csak kell bérelni, vagy ez vagy az... emberek nélkül nem megy az efféle.

Elküldtem Filippet - s levettem magam az ágyra. Nem zokogtam, nem engedtem át magam a kétségbeesésnek; nem kérdeztem magamtól, mikor és hogyan történhetett ez; nem csodálkoztam, hogy miért nem találtam ki eddig, miért nem régen - még csak nem is neheztettem apámra... Az, amit megtudtam, meghaladta az erőmet: ez a váratlan felfedezés szétfűzött egészen... Mindennek vége lett. Minden virágomat egyszerre tépték ki, ott feküdtek körülöttem szétszórva és eltaposva.

20

Anyám másnap kijelentette, hogy beköltözik a városba. Reggel apám bement hozzá a hálósobába, s négyszemközt sokáig együtt maradt vele. Senki sem hallotta, mit mondott neki, de anyám már nem sírt; megnyugodott és enni kért, de nem mutatkozott, és nem változtatott az elhatározásán. Emlékszem, egész nap kószáltam, de nem mentem a kertbe, s egyszer sem néztem a szárnyépület felé, este azonban csodálatos jelenetnek voltam tanúja: apám Malevszkij grófot karon fogva kivezette a termen át az előszobába, s egy inas jelenlétében hidegen így szólt hozzá: „Pár nappal ezelőtt nagyméltóságodnak ajtót mutattak egy házban, én azonban most nem bocsátkozom itt semmiféle magyarázkodásba, de van szerencsém kijelenteni, hogy ha még egyszer ide jön hozzám, kihajítom az ablakon. Nekem a maga keze írása nem tetszik.” A gróf meghajolt, összeszorította a fogait, összehúzta magát, és elpárolgott.

Elkezdődtek az előkészületek a városba, az Arbatra költözésre, ahol házuk volt. Valószínűleg apámnak sem volt már kedve vidéken maradni, de úgy látszik, sikerült rávennie anyámat, hogy ne csináljon az esetből nagyobb dolgot; minden csendben ment, sietség nélkül, sőt, anyám üdvözlését küldte a hercegnének és sajnálkozását fejezte ki, hogy gyengélkedése miatt elutazása előtt már nem találkozhat vele. Kóboroltam, mint a bolond, s csak egyet kívántam: hogy az egésznek mielőbb vége szakadjon. Egy gondolat sehogy sem akart kimenni

a fejemből: Hogy szánhatta magát ilyen lépésre egy fiatal lány - s méghozzá hercegisasszony, mikor tudta, hogy apám nem független ember, s mikor megvolt a lehetősége, hogy férjhez menjen, még ha például Belovzorovhoz is? Miben reménykedett? Nem félt attól, hogy egész jövőjét elronthatja? Igen, gondoltam, ez a szerelem, ez a szenvedély, ez az odaadás... s eszembe jutottak Lusin szavai: édes feláldozni magunkat másokért. Egyszer egy halvány foltot láttam a szárnyépület egyik ablakában... „Hátha Zinaida arca?” - gondoltam... s csakugyan az ő arca volt. Nem bírtam tovább. Nem válhattam el tőle úgy, hogy istenhozzádot se mondjak neki. Kilestem egy alkalmas pillanatot, s átmentem a szárnyépületbe.

A fogadószobában a hercegné jött elélem megszokott, kellemetlenül hanyag köszöntésével.

- Mi az, bátyuskám, hát maguknál ilyen korán megbolydultak? - kérdezte s közben tubákot tömött mind a két orrlikába. Ránéztem s megkönnyebbültem. A „váltó” szó, melyet Filipptől hallottam, nagyon megkínzott. A hercegné semmit sem gyanított, legalábbis úgy tetszett nekem akkor. Zinaida kijött a szomszéd szobából, fekete ruhában, sápadtan, kibontott hajjal; szótlanul kézen fogott s magával vitt.

- Hallottam a hangját - szólt -, s azonnal bementem. És magának olyan könnyű elhagyni minket, rossz fiú?

- Búcsúzni jöttem magához, hercegisasszony - feleltem -, s bizonyosan örökre. Lehet, hogy már hallotta is - elutazunk.

Zinaida élesen nézett rám.

- Igen, hallottam. Köszönöm, hogy eljött. Már azt hittem, nem látom többet. Tartson meg jó emlékezetében. Gyötörtem néha; mégsem vagyok olyan, amilyennek gondol.

Elfordult s az ablakhoz támaszkodott.

- Igazán nem vagyok olyan. Tudom, hogy rossz véleménye van rólam.

- Nekem?

- Igen, magának... magának.

- Nekem - ismételt szomorúan, s a szívem megremegett egy ellenállhatatlan és kifejezhetetlen varázs hatalmától, mint régen. - Nekem? Higgye el, Zinaida Alekszandrovna, bármit tett is, bárhogyan gyötört is, szeretni és bálványozni fogom, amíg csak élek.

Gyorsan hozzám fordult, szélesre tárta két karját, átölelte a fejem, s erősen és forrón megcsókolt. Isten tudja, kit keresett ez a hosszú búcsúcsók, de én mohón ittam az édességét - tudtam, hogy meg nem ismétlődik többé soha.

- Isten vele, isten vele... - ismételtettem.

Kitépte magát az ölelésből, s elment. Elmentem én is. Nincs erőm leírni azt az érzést, mellyel távoztam. Nem kívánom, hogy valaha is visszatérjen; de szerencsétlennek érezném magam, ha meg nem ismertem volna.

Felköltöztünk a városba. Időbe telt, míg elszakadtam a múltamtól, s időbe telt, míg munkához fogtam. A sebem lassan hegedt; de apám iránt tulajdonképpen semmi rosszat nem éreztem. Ellenkezőleg: még mintha nőtt volna a szememben... hadd magyarázzák a pszichológusok ezt az ellentmondást, ahogy tudják. Egyszer a körúton mentem, s kimondhatatlan örömökre összehaláloztam Lusinnal. Szerettem egyenes és szókimondó természetéért, aztán meg kedves volt nekem az emlékekért is, melyeket felébresztett bennem. Odarohantam hozzá.

- Ahá! - mondta, és összehúzta a szemöldökét. - Maga az, fiatalember! No, mutassa magát. Még sárga a színe, de már a szemében nincs ott a régi zavar. Emberhez hasonlít, s nem ölebecskéhez. Ez jól is van így. És mit csinál? Dolgozik-e?

Sóhajtottam. Hazudni nem akartam, de az igazat megmondani szégyelltem.

- Nem baj, no - folytatta Lusin -, ne csüggedjen. Az a fő, hogy az ember rendes életet éljen, s a szenvedélyektől el ne ragadtassa magát. Mert mit használna ez? Bárhová viszi is a hullám... - mindenütt rossz; az ember, még ha kövön áll is, a maga lábán álljon. Látja, köhögök... s Belovzorov... hallotta?

- Mit? Semmit sem hallottam.

- Eltűnt nyomtalanul; azt mondják, elment a Kaukázusba. Jó lecke magának, fiatalember. Az ilyen história abból lesz, hogy az ember nem tudja idejében rászánni magát az elszakadásra, s arra, hogy széttépje a hálót. De maga, úgy látom, szerencsésen kiugrott. Vigyázzon, ne kerüljön bele újra. Isten vele.

„Nem kerülök - gondoltam magamban... -, nem látom őt soha többé”; de úgy hozta a sors, hogy még egyszer láttam Zinaidát.

21

Apám mindennap kilovagolt; volt egy remek vörössel pettyezett almásszürke, hosszú, vékony nyakú, hosszú lábú angol paripája, fáradhatatlan, gonosz indulatú állat. Elektrik volt a neve. Apámon kívül senkit sem tűrt a hátán. Egyszer apám jó hangulatban lépett be hozzám, rég nem láttam ilyen kedvében: készült kilovagolni, s már a sarkantyút is felkötötte. Kérlelni kezdtem, hogy vigyen magával.

- Inkább játszdj bakugrást - felelte apám -, a te hátraslovadon úgysem tudsz lépést tartani velem.

- Tudok; én is sarkantyút kötök.

- Jól van, nem bánom.

Elindultunk. Fekete, borzasszőrű, erős lábú s elég fürge lovam volt; igaz, hogy inaszakadtából vágtatni kellett, amíg Elektrik ügetve haladt, de mégsem maradtam el apámtól. Lovasban nem láttam párját apámnak; olyan szépen, hanyag fölénnyel ült a nyeregben, hogy úgy tetszett: a ló maga is megérzi ezt és büszkélkedett lovasával. Végiglovagoltunk az egész körúton, elérkeztünk a Leánymezőre, átugrottunk néhány kerítésen (eleinte féltem az ugrástól, de apám megvetette a gyávákat - s legyőztem a félelmet), átmentünk kétszer a Moszkva folyón s már azt hittem, hogy visszafordulunk, annál is inkább, mert apám maga jegyezte meg, hogy kimerült a lovam, amikor hirtelen a Krimi átkelő felé kanyarodott, s vágtatni kezdett a folyó mentén. - Én utánaeredtem. Mikor valami régi magas gerendarakáshoz érkeztünk, gyorsan leugrott Elektrikről, engem is leszállított. Kezembe adta lova kantárát, s azt mondta, hogy várjam meg ott a gerendáknál, maga pedig befordult egy kis sikátorba, és eltűnt szemem elől. Elkezdtem fel és alá járni a part mentén, magam után vezetve a lovakat, s szidtam Elektriket, mert a fejét járás közben állandóan rángatta, rázkódott, fűtt, nyerített; amikor pedig megálltam, felváltva kapálta patájával a földet, nyihogva beleharapott hátraslovam nyakába, szóval úgy viselkedett, mint egy elkényeztetett *pur sang*⁹. Apám nem jött vissza. A folyó felől

⁹ Telivér (*francia*)

kellemetlen nyirkosság áramlott, finom szemű csendes eső indult s apró, sötét foltokkal szórta tele a nagyon unalmassá vált, buta, szürke gerendákat, amelyek körül kószáltam. Elfogott az unalom, s apám még mindig nem jött. Egy finn eredetű rendőrőrszem, aki szintén egészen szürke volt, fazékszerű hatalmas, régi csákójával a fején, alabárdal (vajon miért tartózkodik egy rendőrőrszem a Moszkva folyó partján?) odajött hozzám, s vénasszonyos, ráncos képét felém fordítva, megszólalt:

- Mit csinál itt ezekkel a lovakkal, úrfi? Adj ide a kantárt, tartom egy darabig.

Nem feleltem neki. Dohányt kért. Hogy megszabaduljak tőle (aztán meg a türelmetlenség is gyötört), pár lépést tettem abba az irányba, amerre apám ment; aztán végigmentem a sikátoron, befordultam a sarkon s megálltam. Az utcán, tőlem negyven lépésnyire egy kis faház nyitott ablaka előtt, háttal felém, ott állt apám; mellével az ablakpárkánynak dőlt, a házban pedig, félig függönnyel eltakarva, sötét ruhába öltözött nő ült, s apámmal beszélgetett: ez a nő Zinaida volt.

Megdermedtem. Erre, bevallom, semmiképpen sem számítottam. Először el akartam futni onnan. „Apám hátranéz - gondoltam magamban -, s én elvesztem”, de egy különös érzés, mely erősebb volt a kíváncsiságnál, sőt a féltékenységnél is, erősebb a félelemnél - visszatartott. Nézni kezdtem, s feszülten figyelve hallgatóztam. Mintha apám nagyon erősködött volna. Zinaida hangjában vonakodás volt. Még most is látom az arcát - bánatos, komoly szép arc volt, odaadás, bű, szerelem és kétségbeesés tükröződött rajta - más szót nem találok a kifejezésére. Egy-egy kurta szóval felelgetett, nem emelte fel a szemét, csak el-elmosolyodott - alázatosan, de makacsul. Egyik ilyen mosolyáról megismertem az én régi Zinaidámat. Apám vállat vont, s megigazította fején a kalapot - ami mindig a türelmetlenség jele volt nála... Aztán ilyen szavakat hallottam: „*vous devez vous séparer de cette...*”¹⁰ Zinaida kiegyenesedett és kinyújtotta a karját. Egyszerre számomra hihetetlen dolog történt a szemem láttára: apám hirtelen felemelte a korbácsot, mellyel kabátja szárnyáról a port veregette le - s éles csapást hallottam, mely a könyökig mezítelen kart érte. Kishíján felkiáltottam. Zinaida megremegett, szóltanul nézett apámra, lassan ajkához emelte karját, s megcsókolta a rajta piroson kezdő sebcsíkot. Apám eldobta a korbácsot, gyorsan felszaladt a kis lépcsőfokon, s berohant a házba... Zinaida hátrafordult - s kezét kinyújtva és fejét meghajtva, ő is elment az ablaktól...

A rémülettől aléltan, riadt tanácstalansággal lelkemben visszarohtam, végigfutottam a sikátoron, s Elektriket majdnem elfelejtve visszatértem a folyópartra. Az egészről semmit sem tudtam megérteni. Tudtam, hogy hideg és fegyelmezett apámnak voltak néha dührohamai - mégsem tudtam megérteni azt, amit láttam... de azt is éreztem, hogy azt a mozdulatot, Zinaida tekintetét és mosolyát soha életemben el nem feledhetem, s hogy az arca, ez a váratlanul eléem került új arc örökre bevésődött emlékezetembe. Értelmetlenül néztem a folyót, s nem is vettem észre, hogy csorog a könnyem. Verik, gondoltam... verik... verik...

- No, mit csinálsz?... Add ide a lovam! - csendült meg egyszerre apám hangja.

Gépiesen kezébe adtam a kantárt. Felugrott Elektrikre... az átfázott ló felágaskodott, s jó másfél ölet ugrott előre... de apám hamar megfékezte; belevágta a sarkantyút az oldalába, s öklével megütötte a nyakát...

- Ejnye, nincs korbácsom - mormogta.

Eszembe jutott a korbács előbbi suhogása és csapása - és megborzogtam.

¹⁰ El kell válnia ettől a... (*francia*)

- Hova tetted? - kérdeztem tőle rövid hallgatás után.

Apám nem felelt, s előrevágatott. Utolértem. Feltétlenül látni akartam az arcát.

- Unatkoztál-e nélkülem? - szűrte a fogain keresztül.

- Egy kicsit. Hol vesztetted el a korbácsot? - kérdeztem újra.

Apám gyors pillantást vetett rám.

- Nem vesztettem el - felelte -, eldobtam.

Elgondolkozott és lehajtotta a fejét... s akkor először s alighanem utoljára láttam, mennyi gyengédséget és sajnálkozást tudtak kifejezni szigorú vonásai.

Megint vágtatni kezdett, s már nem tudtam utolérni; negyedórával később érkeztem haza.

„Lám, ez a szerelem - tűnődtem újra magamban, mikor éjjel ott ültem az íróasztalomnál, melyen már kezdtek gyülekezni a füzetek és könyvek -, ez a szenvedély! Hogy lehet fel nem háborodni, ha bárkitől ered is az ütés, ha még oly kedves kéztől is! Úgy látszik, ez is lehetséges, ha valaki szeret... Én pedig... én pedig azt képzeltem...”

Az utóbbi hónapban sokat öregedtem - s szerelmem, minden izgalomával és szenvedésével kicsinyesnek, gyerekesnek és szálnalmasnak tetszett nekem magamnak is ahhoz a más, nem ismert valamihez mérten, melyről sejtelem is alig élt bennem, s mégis ijesztett, mint egy ismeretlen, szép és fenyegető arc, melyet hiába törekszünk felismerni a félhomályban...

Különös és borzalmas álmot láttam ezen az éjjel. Ezt álmodtam: belépek egy sötét, alacsony szobába... Apám ott áll, korbács a kezében, dobbant; Zinaida a sarokba húzódott, s nem a karján, hanem a homlokán van a piros csík... mögöttük vérbe borulva felemelkedik Belovzorov, szétnyitja sápadt ajkait, s haragosan megfenyegeti apámat.

Két hónappal később beiratkoztam az egyetemre, fél év múlva meghalt apám (szélütésben) Pétervárt, ahova rövid idővel azelőtt költözött át anyámmal és velem. Néhány nappal halála előtt levelet kapott Moszkvából, amely rendkívül felizgatta. Odament anyámhoz, és kérte valamire, s azt mondják, sírt is, az én apám! Annak a napnak a reggelén, amelyen a szélütés érte, levelet kezdett írni nekem: „Fiam - írta -, félj a női szerelemtől, félj ettől a boldogságtól, ettől a méregtől...” Halála után anyám meglehetősen nagy összeg pénzt küldött Moszkvába.

22

Négy esztendő telt el. Nemrég végeztem el az egyetemet, s nem tudtam még határozottan, mit kezdjek magammal, melyik ajtón kopogtassak; egyelőre csak lézengtem dologtalanul. Egy szép este a színházban összetalálkoztam Majdanovval. Megházasodott, s állami szolgálatba lépett; de semmi változást nem fedeztem fel benne. Most is ok nélkül tudott lelkesedni, s ugyanolyan hirtelen elcsüggedni.

- Ugye, tudja, hogy Dolszkaja asszony itt van?

- Miféle Dolszkaja asszony?

- Talán elfelejtette? Az egykori Zaszekina hercegkisasszony, akibe mindnyájan szerelmesek voltunk, maga is.

- Dolszkijhoz ment férjhez?

- Igen.

- És most itt van a színházban?

- Nem, Pétervárt, a napokban érkezett ide; külföldre készül.

- S milyen ember a férje? - kérdeztem.

- Jó fiú, vagyonos is. Hivatali társam, moszkvai. Megértheti, az után a história után... hiszen magának jól kell emlékeznie mindezekre... (Majdanov sokatmondóan elmosolyodott), nem volt könnyű férjhez mennie; következmények is voltak... de az ő eszével semmi sem volt lehetetlen. Menjen el hozzá: nagyon fog örülni magának. Még szebb lett azóta.

Majdanov ideadta Zinaida címét. A Demut-szállóban lakott. A régi emlékek feltolultak bennem, s megfogadtam, hogy másnap meglátogatom egykori „bálványomat”. De bizonyos dolgok közbejöttek; eltelt egy hét, el kettő, s mikor végre elmentem a Demut-szállóba, s ott érdeklődtem Dolszkaja asszony iránt, megtudtam, hogy négy nappal azelőtt, egészen hirtelen, szülésben meghalt.

Mintha szíven ütött volna valami. Az a gondolat, hogy láthattam volna, és nem láttam s már többé sohasem is látom - ez a keserű gondolat a legyőzhetetlen önvád egész erejével belefúrta magát a lelkembe. „Meghalt!”, ismételtam a szót, bárgyún nézve a portásra, tétován kimentem az utcára, s elindultam, de nem tudtam, hova. Az egész múlt egyszerre felmerült, s ott élt előttem. Hát ide torkollott, ilyen vég felé törekedett, sietve és nyugtalanul, ez a fiatal, forró és ragyogó élet! Ezt gondoltam s elképzeltem azokat a drága vonásokat, azokat a szemeket, fürtöket - egy szűk koporsóban, a nyirkos föld alatti homályban, ott, nem is messze tőlem - aki még egyelőre élek - s lehet, hogy csak néhány lépésnyire apámtól... Ezt gondoltam, megfeszítettem képzelőerőmet, s aközben ez a két sor csengett vissza a lelkemben:

*Közömbös szájból hallottam halálhírt,
s közömbösen fogadtam én...*

Ó, ifjúság! ifjúság! nem veszel a lelkedre semmit, mintha a világ minden kincse a tied volna, még a bánat is mulattat, még a szomorúság is jól áll neked, magabiztos és hetyke vagy, ezt mondod: csak én élek - nézzétek! s a napok is nyomtalanul és számlálatlanul futnak és tűnnek el, és minden eltűnik benned, mint a viasz a napon, mint a hó... S talán gyönyörűség egész titka nem abban a lehetőségben rejlik, hogy mindent cselekszel, hanem abban a lehetőségben, hogy ezt a mindentcselekvést elgondolod - abban, hogy olyan erőket szórsz a szélbe, melyeket úgysem tudnál használni semmi másra - abban, hogy közülünk mindenki komolyan tékozlónak tartja magát, s komolyan hiszi, hogy joga van ezt mondani: Ó, mennyit tehettem volna, ha nem vesztegetem el az időt hiába!

Lám, én is... mit nem reméltem, mit nem vártam, micsoda gazdag jövőt láttam magam előtt, mikor alig egyetlen sóhajjal, egyetlen fájó érzéssel áldoztam első szerelmem egy pillanatra felbukkanó káprázatának.

De mi valósult meg mindabból, amit reméltem? És most, mikor már esti árnyékok kezdenek ráborulni az életemre, mi maradt számomra üdítőbb és drágább, mint emlékei annak a gyorsan elfutott reggeli tavaszi viharnek?

De hiába ócsárolgatom magamat. Hiszen én abban a könnyelmű ifjúkorban sem voltam süket a szomorúság hozzám szóló hangja, s a síron túlról érkező ünnepélyes üzenetek meghallgatására. Emlékszem, néhány nappal azután, hogy Zinaida haláláról értesültem, ellenállhatatlan vonzást érezve, magam is jelen voltam egy szegény öregasszony halálánál, aki velünk egy házban lakott. Rongyokkal takarva, durva deszkákon, feje alatt zsákkal, nehezen és küzdelmesen múlt ki. Egész élete keserű harc volt a mindennapos nyomorúsággal, örömet nem látott, a boldogság mézét nem ízlelte meg - nem kellett volna-e hát örülnie a halálnak, a halál adta

szabadságnak és nyugalomnak? S mégis, amíg a vén test még makacskodott, amíg a mell még kínosan emelkedett a ránehezedő, jegesre dermedő kéz alatt, míg az utolsó ereje el nem hagyta - az öregasszony állandóan vetette a keresztet, s szüntelenül ezt suttogta: Uram, bocsásd meg a vétkeimet - s csak öntudatának utolsó szikrájával tűnt el szeméből a vég szorongása és rémülete... S emlékszem, ott, ennek a szegény öregasszonynak a halálos ágya mellett szorongó aggodás töltött el Zinaidáért, s szerettem volna imádkozni érte, apámért és önmagamért.

.oOo.